

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Jekaterina Klopova

**TÕESE JA AUSA KAJASTAMISE JA TÕEPÄRASE
ESITUSE PÕHIMÕTTE OLEMUS JA NENDE
RAKENDAMINE**

Magistritöö

Õppekava: ärijuhatus ja majandusarvestus, peeriala: audiitoritegevus

Juhendaja: professor Jaan Alver

Tallinn 2018

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, oluliste seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varem ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 9026 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Jekaterina Klopova

(allkiri ja kuupäev)

Üliõpilase kood: 132162TARMM

Üliõpilase e-posti aadress: jekaterina.klopova@gmail.com

Juhendaja: Jaan Alver, professor

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(allkiri ja kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	6
1. TÕESE JA AUSA KAJASTAMISE JA TÕEPÄRASE ESITUSE PÕHIMÕTTE OLEMUS.....	9
1.1 Mõistete „tõene“ ja „aus“ tähendus	9
1.2 Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte ajalooline areng	11
1.3 Tõepärase esituse põhimõtte ajalooline areng	12
1.4 Ühendkuningriigi TFV ja USA FP põhimõtte võrdlev analüüs	13
2. TÕESE JA AUSA KAJASTAMISE JA TÕEPÄRASE ESITUSE PRINTSIIBI RAKENDAMINE	15
2.1 Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte mõju Euroopa Liidu direktiividele	15
2.1.1 Tõese ja ausa kajastamise printsiibi päritolu Euroopa Liidu direktiivides	15
2.1.2 TFV ülimuslikkuse printsiibi tähendus	16
2.1.3 TFV rakendamine liikmesriikides	17
2.2 Tõepärase esituse põhimõtte mõju rahvusvahelistele standarditele	21
2.2.1 Tõepärase esituse põhimõtte ajalugu rahvusvahelistes standardites	21
2.2.2 Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standardite vastuvõtmine Euroopa Liidus	22
2.2.3 TFV kui IFRS-ide kinnituskriteerium	23
2.2.4 IFRS-ide rakendamine eri riikides.....	24
3. „LOOMINGULINE RAAMATUPIDAMINE“ ja TFV	26
3.1 „Loomingulise raamatupidamise“ olemus.....	26
3.2 Põhjused „loominguliseks raamatupidamiseks“	27
3.3 „Loominguline raamatupidamine“ ja TFV ülimuslikkus	30
3.4 „Loomingulise raamatupidamise“ meetodid ja TFV ülimuslikkuse rakendamine.....	32
3.4.1 „Loomingulise raamatupidamise“ meetodid	32
3.4.2 TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamine	34
3.5 „Loomingulise raamatupidamise“ ja TFV ülimuslikkuse printsiibi seose põhjal tehtud järeldused.....	37
KOKKUVÕTE	40

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	44
SUMMARY	47

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, kuidas rakendatakse tõese ja ausa kajastamise (ingl. k *true and fair view*, edaspidi TFV) ja tõepärase esituse (ingl. k *fair presentation*, edaspidi FP) põhimõtteid ning leida TFV üliluslikkuse mõju „loomingulisele raamatupidamisele“. Uurimisülesanded on: 1) seletada nimetatud printsiipide tähendust Ühendkuningriigi ja USA raamatupidamise heas tavas ja leida sarnasusi ja erinevusi nende vahel; 2) vaadelda nende printsiipide rakendamist eurodirektiivides ja rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites; 3) leida, kuidas mõjutab TFV üliluslikkus „loomingulise raamatupidamise“ rakendust ja teha järeldusi. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks analüüsitakse erialast kirjandust, rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid, eurodirektiive, USA ja Ühendkuningriigi raamatupidamise head tava.

TVF eesmärk on anda finantsaruannete kasutajatele sõltumatut ja usaldusväärset informatsiooni majandusüksuse asjade seisust, tulemustest ja majandustegevusest. TFV põhimõtte eriliseks jooneks on selle üliluslikkus, mis tähendab, et vajadusel tuleb raamatupidamise reeglitest hõlbida, et anda tõene ja aus ülevaade. FP tähendab, et finantsaruanded peavad olema esitatud tõepäraselt, ehk kooskõlas raamatupidamise hea tavaga. FP põhimõtte ei ole üliluslik, mis tähendab, et reeglitest taganemine ei ole lubatud. TFV ja FP mõte on suuresti sarnane. Erinevus seisneb üliluslikkuse põhimõtte rakendamises/mitterakendamises. Terminitena on TVF ja FP rakendust leidnud Euroopa Liidu direktiivides ja Rahvusvahelistes Finantsaruandluse Standardites, kus mõlemad on üliluslikud.

TFV üliluslikkuse rakendamine soodustab nn „loomingulise raamatupidamise“ (ingl. k *creative accounting*) kasutamist. „Loomingulise raamatupidamise“ all mõistetakse protsessi, mille puhul majandusüksuse juhtkond kasutab puudusi raamatupidamise reeglites nii, et esitada tulemusi endale sobival kujul. TFV üliluslikkuse printsiip teeb „loomingulise raamatupidamise“ seaduslikuks tegevuseks, kuna lubab taganeda finantsaruandlust reglementeerivatest reeglitest. Sel juhul kasutatakse TFV üliluslikkuse printsiipi mitte selleks, et anda tõene ja aus ülevaade majandusüksuse majandustegevusest, vaid vastupidi, et kajastada majandusüksuse asjade seisu ja finantstulemusi, mida majandusüksuse juhtkond soovib.

Võtmesõnad: tõene ja aus kajastamine, tõepärane esitus, ülimuslikkus, loominguline raamatupidamine

SISSEJUHATUS

Magistritöö teema on „Tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse põhimõtete olemus ja nende rakendamine“. See teema ei ole uudne. Tõese ja ausa kajastamise printsiipi (ingl. k *true and fair view*, edaspidi TFV) on esmakordselt mainitud juba 19. sajandil Ühendkuningriigis ja tõepärase esituse põhimõtte (ingl. k *fair presentation*, edaspidi FP) on pärit 20. sajandist USA-st (Alexander, Jermakowicz 2006). Sellele vaatamata on valitud teema senini aktuaalne. Mainitud põhimõtete kohta on palju diskussioone ja arutelusid ka tänapäeval. Raamatupidamist ja finantsaruandlust reglementeerivas eurodirektiivis ja rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites sätestatud nõuded ei ole seni ühist tõlgendust ja rakendust saanud paljudes Euroopa riikides.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, kuidas rakendatakse tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse põhimõtteid ning leida TFV ülimuslikkuse mõju „loomingulisele raamatupidamisele“. Esimene uurimisülesanne on välja selgitada nimetatud printsiipide tähendus Ühendkuningriigi ja USA raamatupidamise heas tavas ning leida sarnasusi ja erinevusi nende vahel. Teine ülesanne on vaadelda nende printsiipide rakendamist eurodirektiivides ja rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites ning analüüsida, kuidas on tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse põhimõtet interpreteeritud kohalikes õigusaktides. Kolmas ülesanne on saada teada, kuidas mõjutab tõese ja ausa kajastamise põhimõtte ülimuslikkus „loomingulise raamatupidamise“ rakendamist.

Magistritöö uurimisobjektiks on Euroopa Liidu direktiivid, rahvusvahelised finantsaruandluse standardid ning USA ja Ühendkuningriigi raamatupidamise hea tava.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse erialast kirjandust (eriti teadusartikleid), rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid, eurodirektiive ning USA ja Ühendkuningriigi raamatupidamise head tava (US GAAP-i ja UK GAAP-i).

Magistritöö esimeses peatükis käsitletakse tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse kui põhimõtete olemust.

Peatüki esimeses jaotises vaadeldakse tõese ja ausa kajastamise põhimõtte tekkimist Ühendkuningriigis ja selle printsiibi sõnastuse arengut aja jooksul. Tähtis on analüüsida ka seda, et Ühendkuningriigi kontekstis on tõese ja ausa kajastamise printsiip tihedalt seotud ülimuslikkuse

printsiibiga. See tähendab, et nii majandustehingute kajastamisel raamatupidamises kui ka finantsaruannete koostamisel peab lähtuma sisust ka siis, kui see ei ühti juriidilise vormiga.

Teises jaotises vaadeldakse tõepärase esituse printsiiibi sündimist Ameerika Ühendriikides. Eesmärk on analüüsida, missugused institutsioonid on mõjutanud tõepärase esituse põhimõtte arengut ning kui oluline roll on nimetatud põhimõttel olnud finantsarvestuses USA-s, kus raamatupidamissüsteem tugines kõigepealt kindlatele reeglitele, mitte printsiiptidele. Lisaks sellele leitakse, kas tõepärase esituse printsiiip on ülimuslik või mitte.

Kolmandas jaotises defineeritakse põhimõtteid „tõene ja aus kajastamine“ ja „tõepärane esitus“. Seejärel võrreldakse nende tõlgendusi. Eesmärk on teada saada, kas need printsiibid on sarnased või siiski erinevad, kui olulised on erinevused ja missugust mõju avaldavad need printsiibid finantsaruandlusele.

Magistritöö teises peatükis käsitletakse tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse kui põhimõtete rakendamist.

Peatüki esimeses jaotises vaadeldakse, kuidas tõese ja ausa kajastamise põhimõtte on ilmunud Euroopa Liidu direktiividesse ning kas nimetatud printsiiip on seal ülimuslik või mitte. Lisaks sellele analüüsitakse, kuidas tõese ja ausa kajastamise põhimõtet on eurodirektiivis tõlgendatud. Samuti vaadeldakse, kuidas on Euroopa Liidu liikmesriigid rakendanud tõese ja ausa kajastamise nõuet riiklikul tasandil ja missugusi tähistajaid nad on oma seadustes kasutanud.

Teises jaotises uuritakse, kuidas ilmus tõepärase esituse printsiiip rahvusvahelistesse finantsaruandluse standarditesse ning kas ülimuslikkuse kriteeriumit on rakendatud või mitte. Samuti vaadeldakse, kuidas on aktsepteeritud rahvusvahelised standardid Euroopa Liidus ja missugustel juhtudel on nende rakendamine kohustuslik.

Magistritöö kolmandas peatükis uuritakse seost tõese ja ausa kajastamise printsiiibi ülimuslikkuse ja „loomingulise raamatupidamise“ vahel.

Peatüki esimeses jaotises vaadeldakse „loomingulise raamatupidamise“ definitsioone ja nende erinevusi.

Teises jaotises analüüsitakse, millised põhjused ja stiimulid võivad mõjutada „loomingulise raamatupidamise“ meetodite kasutamist majandusüksuse juhtkonna poolt.

Kolmandas jaotises vaadeldakse, milline seos eksisteerib „loomingulise raamatupidamise“ ning tõese ja ausa kajastamise printsiibi ülimumslikkuse vahel. Peamiseks küsimuseks on, kas ülimumslikkuse printsiibi paindlikkus soodustab „loomingulise raamatupidamise“ teket.

Peatüki neljandas jaotises vaadeldakse, milliseid „loomingulise raamatupidamise“ meetodeid kasutatakse muudetud finantsseisundi ülevaate andmiseks. Lisaks sellele analüüsitakse tõese ja ausa kajastamise ülimumslikkuse printsiibi rakendust Ühendkuningriigis aastatel 1998–2002, eesmärgiga leida põhjusi, mis võimaldavad majandusüksusel raamatupidamise reeglitest taganeda. Saadud tulemuste põhjal tehakse järeldusi TFV ülimumslikkuse printsiipi olulisuse kohta.

Peatüki viiendas jaotises on toodud järeldused tõese ja ausa kajastamise ülimumslikkuse põhimõtte ja „loomingulise raamatupidamise“ rakendamise omavahelise seose kohta.

Magistritöö käigus tehtud järeldused, tähelepanekud ja ettepanekud võivad olla huvitavad ja kasulikud kõikidele finantsarvestuse valkonnaga seotud isikutele: raamatupidajatele, audiitoritele, finantsaruandluse standardite väljatöötamisega tegelevatele spetsialistidele.

1. TÕESE JA AUSA KAJASTAMISE JA TÕEPÄRASE ESITUSE PÕHIMÕTTE OLEMUS

Magistritöö esimene osa käsitleb põhimõtete „tõene ja aus kajastamine“ ja „tõepärane esitus“ olemust. Esialgu keskendutakse mõistetele „tõene“ ja „aus“. Seejärel vaadeldakse TFV tekkimist Ühendkuningriigis ja FP USA-s. Esimese osa eesmärk on võrrelda nimetatud printsiipe omavahel ning leida sarnasusi ja erinevusi.

1.1 Mõistete „tõene“ ja „aus“ tähendus

Tõene, aus ja tõepärane – need on omadussõnad, millele tugineb kogu magistritöö. Nende tähendus võib olla erinev ja sõltub kontekstist. Eesti keele seletavas sõnaraamatus (2009 *sub* tõene) on sõna „tõene“ kohta järgmine selgitus: „tõele, faktidele, tegelikkusele vastav, paikapidav, õige; tõepärane“. Sõna „tõepärane“ kohta järgmine selgitus: „tõele, tegelikkusele vastav, tõetruu, usutav; tõene“ (Eesti keele seletav sõnaraamat 2009 *sub* tõepärane). „Aus“ on defineeritud kui „oma suhtumises, käitumises, tegevuses jne. tõest ja õiglusest juhinduv, ebaõiglust, pettust mitesalliv; lepetest, lubadustest jne. kinnipidav“ (Eesti keele seletav sõnaraamat 2009 *sub* aus). Eelmärgitust järeldub, et mainitud sõnadel on ligilähedaselt sarnaseid tähendusi ning konteksti teadmata ei ole neid sageli võimalik eristada.

Aus (ingl. k *fair*) ei ole kirjeldus, vaid on hinnang (Zanola 2013, 1). Aus vaade või ausus võib sisaldada mitut elementi (Alver 2002, 8):

- Asjakohasus. Finantsaruanded põhinevad ajaloolistel sündmustel. Need ei ole ette nähtud otsuste langetamiseks vaid võivad olla selleks kasulikud.
- Objektiivsus. Finantsaruannete koostamisel on kasutatud väliselt kontrollitavad fakte, mitte subjektiivseid arvamusi.
- Eelarvamustest vaba. Finantsaruannete koostaja ei tohi lubada oma isiklikel eelistustel mõjutada finantsaruannete koostamist. Näiteks ei tohiks soov näidata suuremat kasumit mõjutada põhivara oodatava eluea hindamist.

- Tavalisest kooskõlastamisest üle. Finantsaruannete kasutajad eeldavad nende vastavust raamatupidamise hea tavaga. Vastavuse range järgimine võib mõnikord viia majandusüksuse finantsseisundi eksitava kajastuseni. Näiteks võib välismaiste filiaalide kasumi lisamine finantsaruandesse põhjustada omanike eksitamist välisvaluuta kontrollmehhanismi piirangute tõttu.
- Avalikustamine. Raamatupidamine on koondav ja kokkuvõtlik protsess. Tuhanded raamatupidamistehingud peavad olema õigesti klassifitseeritud mitmesuguste kategooriate vahel.
- Olulisus. Raskesti tabatav olulisuse põhimõte on lähedalt seotud TFV printsiibiga. Kirje on oluline juhul kui selle avalikustamine või mitteavalikustamine mõjutab kasutaja finantsseisundi ülevaadet. Oletame näiteks, et töötaja omastas 70 000 EUR. Ettevõtte ei soovinud kajastada seda kulu eraldi, sest see ei olnud oluline kuna ettevõtte kasum oli rohkem kui 3 000 000 EUR. Audiitor võib sel juhul väita, et kulu avalikustamine võiks avaldada mõju aktsionäride arvamusele. Näiteks võiks tekkida kahtlus, kas juhtkond on võimeline kontrollima ettevõtte asjade seisut.

Tõene (ingl k *true*) kajastab tegelikku olukorda, isikut või sündmust, mida/keda saab usaldada (Zanola 2013, 1). Finantsarvestuses võib pidada sünonüümideks selliseid väljendeid, nagu „vastavuses asjaoluga, tegelikkusega“ või „mitte vale või ekslik“ või „kajastab seda, mis see tegelikult on“. Tõene viitab asjade õigsusele, mida on võimalik täpselt määratleda, näiteks raha jääk pangas. (Alver 2002, 8)

Üldiselt ei ole inglise keeles vajadust kirjeldada midagi nii tõeseks, kui ka ausaks. Samal ajal on need kaks omadussõna kummalisel moel ühendatud nii, et teineteist täiendada ühise ja kompleksse printsiibi saamiseks. Zanola märgib, et sõnade „tõene“ ja „aus“ kombinatsioon tundub finantsarvestuses pigem juhuslik, mitte sihipärase protsessi tulemus. (Zanola 2013, 1)

A. Zanola (2014, 121) arvates ei saa TFV printsiibi sõnu „tõene“ ja „aus“ pidada eraldi kontseptsioonideks ega tautoloogiaks. Nimetatud sõnad koos moodustavad *hendiadiüse* ja väljendavad üht mõistet. Raamatupidajad üle maailma mõistavad, mida tähendab tõese ja ausa kajastamise printsiip, kuid ühist tõlgendust seni ei ole (Ibid., 112).

Autori arvates võib teha järelduse, et sõnade „tõene“ ja „aus“ eraldiseisev tähendus on erinev. Kuid juhul, kui neid kasutatakse koos oskussõnana, ühises kontseptsioonis, tekib sõnaühendil uus mõte. Ja see mõte, mis peitub sõnaühendis „tõene ja aus“, on tähtsam, kui kasutatud sõnad. Teiste

sõnadega – mõte (ehk sisu) on tähtsam, kui vorm. Võib tekkida olukord, raamatupidamises kajastatud tehing on tõene, aga ei ole aus või vastupidi. Aga mõlemal juhtul võib järeldada, et tõese ja ausa kajastamise põhimõtet ei ole rakendatud.

1.2 Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte ajalooline areng

Tõest ja ausat kajastamist on esmakordselt mainitud 19. sajandil. Põhimõte on briti päritolu. Sellel kontseptsioonil on olnud erinevad nimetused aastast 1844 kuni aastani 1948, millal TFV sai lõpliku nüüdissõnastuse. (Alver 2005, 269)

Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte areng nüüdissõnastuseni oli järgmine (Alver 2005, 269–270):

- Aasta 1844: Bilanss peab olema **täielik ja aus** (ingl. k *full and fair*).
- Aasta 1862: Audiitorid peavad väljendama oma arvamust, kas bilanss on **täielik ja aus** ja kas see **annab tõese ja laitmatu ülevaate** (ingl. k *true and correct view*).
- Aasta 1879 (pangandusettevõtted): Audiitorid peavad andma arvamuse, kas bilanss on **täielik ja aus** ja kas see **annab tõese ja laitmatu ülevaate** ettevõtte tegemiste seisundist vastavalt ettevõtte raamatupidamisregistritele.
- Aasta 1900: Audiitorid peavad andma oma arvamuse, kas bilanss on koostatud õigesti ja annab **tõese ja laitmatu ülevaate** ettevõtte tegemiste seisundist vastavalt ettevõtte raamatupidamisregistritele.

„Tõene ja laitmatu“ muudeti pärast raamatupidajate ettepanekut, kuna „laitmatu“ oli liiga täpne sõna selleks, et kajastada raamatupidajate ja audiitorite praktikat. Sõna „aus“ oli „laitmatu“ parenduseks, kuna oli palju lihtsamini eristav sõnast „tõene“ ja rõhutas ka vajadust anda hinnang. (Alver 2002, 7)

TFV põhimõte oli printsiibipõhise raamatupidamise ja TFV ülimuslikkuse aluseks. Ühendkuningriigi 1948. aasta äriühinguseadus nõudis, et majandusaasta finantsaruannetes peaks olema antud **tõene ja aus ülevaade** ettevõtte asjade seisust ja tulemustest ning järgima kõiki asjakohaseid juriidilisi nõudeid. Lisaks selgitati, et juhul, kui tõese ja ausa ülevaate andmine on vastuolus nõuete järgimisega, siis TFV on tähtsam. (Alexander, Jermakowicz 2006, 139–140)

Seega, kui Briti ettevõtteseaduse nõuded ei taga mingis konkreetses olukorras TFV, siis neid nõudeid ei pea järgima. Selles seisneb tõese ja ausa kajastamise põhimõtte ülimuslikkus. Pärast

TFV nõude lülitamist Ühendkuningriigi seadustikku, hakkasid seda kasutama teised riigid ning seoses Ühendkuningriigi astumisega Euroopa Liitu, ilmus TFV põhimõtte ka eurodirektiividesse.

1.3 Tõepärase esituse põhimõtte ajalooline areng

Tõepärase esituse põhimõtet on esimest korda mainitud USA-s pärast aktsiaturu langust aastal 1929. Sõltumatu audiitori aruandesse ilmus väide „esitatud tõepäraselt kooskõlas raamatupidamispõhimõtetega“. Pärast aktsiaturu langust oli avalikkuse madala usalduse tõttu suur vajadus uute ja põhjalikumate väärtpaberiturgu ja raamatupidamissüsteemi reguleerivate standardite järele. Uued reeglid pidid katma kõik võimalikud stsenaariumid. Aastatel 1933 ja 1934 publitseeriti uued väärtpaberiturgu puudutavad nõuded. 1936. aastal avaldas USA arvestusspetsialistide kutseühing (ingl. k *American Institute of Accountants* – AIA) aastaaruannete koostamist reglementeeritava kogumiku, kus esimest korda kasutati terminit „Raamatupidamise hea tava“ (ingl. k *Generally accepted accounting principles* – GAAP). (Alexander, Jermakowicz 2006, 142–144)

Audiitori sõltumatu aruanne pidi sisaldama arvamust, et „ettevõtte finantsaruanded on esitatud tõepäraselt (ingl. k *presented fairly*) kõikides olulistes finantsseisundi, tegevuse tulemuste, rahakäibe aspektides kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga. (*Ibid.*, 144)

Tõepärase esituse vastavust raamatupidamise hea tavaga pidi väljendama audiitor oma arvamuses, lähtudes järgmistest kriteeriumitest (*Ibid.*):

- kas valitud ja kasutatud arvestuspõhimõtted on üldiselt aktsepteeritud (ingl. k *generally accepted*);
- kas valitud arvestuspõhimõtted on antud olukorras asjakohased;
- kas finantsaruanded koos lisadega on informatiivsed küsimustes, mis võivad mõjutada nende kasulikkust, arusaadavust ja tõlgendamist;
- kas finantsaruannetes esitatud informatsioon on klassifitseeritud ja kokku võetud mõistlikul viisil, nii et see ei ole liiga põhjalik või liiga lühike;
- kas finantsaruannete aluseks olevad tehingud ja sündmused kajastavad finantsseisundit, tegevuse tulemusi ja rahakäivet piirides, mis on mõistlikud ja otstarbekad finantsaruannete koostamiseks.

Kuna üldtunnustatud raamatupidamisprintsiipide määramine oli problemaatiline, ilmus hierarhiline allikate loetelu, kus olid toodud kõik kehtestatud Raamatupidamise hea tava printsiibid. (*Ibid.*) Järelikult, tõepärase esituse põhimõtte tähendas eelkõige kooskõla USA raamatupidamise standarditega, millest hälbumine ei olnud lubatud. Kõik võimalikud finantsarvestuse meetodid olid kindlaks määratud ja ülimuslikkuse printsiibi mõte oleks olnud vastuolus niisuguse reeglitepõhise finantsarvestuse süsteemiga.

1.4 Ühendkuningriigi TFV ja USA FP põhimõtte võrdlev analüüs

Ühendkuningriigi tõese ja ausa kajastamise printsiibi täpne määratlus (definiitsioon) seni puudub. Teoreetiliselt on olemas kaks peamist ideed. (Zahid 2008, 680–681)

Ühe kohaselt tuleneb TVF vastavusest Raamatupidamise hea tavaga koos seaduse eeskirjaga. (*Ibid.*)

Teise idee kohaselt peab finantsinformatsioon olema vaba majandusüksuse finantsseisundi mitmeti mõistmisest, ähmasusest, moonutusest, mis omakorda ei ole võimalik segase seaduse kohaldamisega (*Ibid.*). Teiste sõnadega ei tohiks majandusüksuse raamatupidamissüsteem piirduda ainult seadusjärgsete reeglite ja standardite järgimisega, vaid peaks andma ülevaate majandusüksuse seisundi kohta nii, et finantsaruannete kasutajad ei oleks eksitatud. Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte lubab raamatupidajatel, kui selleks on tõsine vajadus, olla finantsaruannete koostamisel paindlik ning hälvida reeglitest ja standarditest, kasutades oma kutsealaseid teadmisi ja kogemust, kuid vajalik on audiitori kinnitus. Seega on TFV põhimõtte võrreldav õiglusega, mis täidab lüngad seaduses.

Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte eesmärk on anda finantsaruannete kasutajatele sõltumatut ja usaldusväärset informatsiooni majandusüksuse finantsseisundist, tulemustest, rahakäibest. Selle eesmärgi saavutamise eest vastutavad majandusüksuse juhtkond ja välisaudiitorid. Majandusüksuses koostatud finantsaruannetele peavad audiitorid audiitorid andma kinnituse, et aruanded annavad tõese ja ausa kajastuse majandusüksuse majandustegevusest. Järelikult audiitorid kinnitavad, et majandusüksuse finantsaruanne annab TFV nii, et on aruannete kasutajatele usaldusväärne. Aruanne on usaldusväärne, kui see on kas kooskõlas raamatupidamise standarditega või hälbib standarditest juhul, kui nende rakendamine ei võimalda anda TFV-d majandusüksuse majandustegevusest. (*Ibid.*, 683–684)

USA FP põhimõttel „esitatud tõepäraselt kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga“ saab teoreetiliselt olla kaks tähendust. Esimene on see, et finantsaruanded on esitatud tõepäraselt ja kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga. Teine tähendus on see, et finantsaruanded on esitatud tõepäraselt, sellepärast et nad on kooskõlas raamatupidamise hea tavaga. USA sertifitseeritud arvestusspetsialistide ühing (ingl. k *American Institute of Certified Public Accountants* – AICPA) on kasutusele võtnud teise FP tõlgenduse. (*Ibid.*, 684)

USA raamatupidamise standardite ajalooline areng soodustas reeglitepõhise finantsarvestussüsteemi tekkimist. Range viide sõltumatu audiitori järelalusotsuses vastavusele Raamatupidamise hea tavaga võimaldab takistada printsiibi „esitatud tõepäraselt“ subjektiivset kasutamist. Tuleb kasutada ainult väljendit „esitatud tõepäraselt kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga“, mis väljend keskendub kõigepealt US GAAP-ile. (McEnroe, Martens, 2004, 428–429)

Juhul kui auditeerimise käigus selgub, et finantsaruanded on koostatud kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga, annab audiitor positiivse arvamuse. Selline mõtteviis aga ei taga sugugi alati, et aruannetes esitatud majandustehingud (nende vorm) kajastavad tõeselt majandusüksuse finantsseisundit, tulemusi ja rahakäivet (nende sisu).

Autori arvates esinevad Ühendkuningriigi TFV ja USA FP vahel nii sarnasusi, kui ka erinevusi. Kui vaadelda termineid „tõene ja aus“ ja „tõepärane esitus“ ilma seostamta standardite ja reeglitega, siis on need printsiibid sarnased, kuna tähendavad üht ja sama: finantsaruanded peavad andma tõese, ausa, usaldusväärse ülevaate majandusüksuse finantsseisundist, tulemustest ja rahakäibest.

Kuid aga vaadelda põhimõtteid oma riigi seadustiku kontekstis, siis on need erinevad. Ühendkuningriigi tõese ja ausa kajastamise printsiip lubab erijuhtudel taganeda finantsaruandluse standarditest selleks, et anda usaldusväärse ülevaate majandusüksuse majandustegevusest. USA-s kasutatav tõepärase esituse printsiip mõistab usaldusväärset ainult kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga.

2. TÕESE JA AUSA KAJASTAMISE JA TÕEPÄRASE ESITUSE PRINTSIIBI RAKENDAMINE

Töö teine peatükk käsitleb tõese ja ausa kajastamise ning tõepärase esituse põhimõtte rakendamist. Selle peatüki peamine eesmärk on saada teada, kuidas on TFV ja FP tõlgendatud Euroopa Liidu direktiivides ja rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites. Lisaks sellele on eesmärk vaadelda EL liikmesriikide kohalike seaduste kooskõlastamist EL direktiiviga – mida mõistetakse ülimuslikkuse printsiibi all ja missugune on viimase roll kohalikes õigusaktides.

2.1 Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte mõju Euroopa Liidu direktiividele

Vastavalt Euroopa direktiivile peavad aruandeaasta finantsaruanded, konsolideeritud finantsaruanded ja nendega seotud aruanded andma tõese ja ausa ülevaate ettevõtte vara, kohustiste, finantseisundi ning kasumi või kahjumi kohta. (EP ja EN direktiiv 2013/34/EL art 4(3))

Kui direktiivi nõuete täitmine ei võimalda anda finantsaruannetes tõest ja ausat ülevaadet, siis peavad ettevõtted nõuetest hõlbima, selleks et anda tõene ja aus ülevaade (*Ibid.*, 4 (4)). Seega on Ühendkuningriigi TFV ülimuslikkuse printsiip rakendust leidnud ka Euroopa Liidu direktiivis, kus on see saanud Euroopa raamatupidamise tähtsaks tunnusjooneks.

2.1.1 Tõese ja ausa kajastamise printsiibi päritolu Euroopa Liidu direktiivides

Neljanda direktiivi (võeti vastu 1978. aastal) esialgses ettepanekus oli määratletud, et aastaaruanded peaksid olema kooskõlas raamatupidamise printsiipidega ning kajastama ettevõtte vara, kohustisi, finantsseisundit ja tulemusi nii täpselt kui on võimalik. (Hulle 1997, 712)

Ettepaneku seletuskirjas oli märgitud, et juhul kui hindamisreeglid ja raamatupidamisarvestuse struktuur ei võimalda tagada, et finantsaruanded kajastavad tõeselt ettevõtte seisundit, siis tuleks eesmärgi saavutamiseks lisada täiendavat informatsiooni (*Ibid.*). Sellest tulenevalt võib järeldada, et nõuetest hõlbimine ei olnud võimalik ja lisainformatsiooni andmine on piisav tõese ülevaate kajastamiseks.

Majandus- ja sotsiaalnõukogus ning Euroopa Parlamendis toimunud diskussioonide käigus pakuti terminitena välja „tõene ja aus kajastamine“ ja „nii tõene kui on võimalik“. Euroopa Komisjon nõustus lisama Neljanda direktiivi ettepanekusse mõiste „tõene ja aus kajastamine“. (*Ibid.*)

Läbirääkimiste käigus avaldati kahtlust, kas TFV on vajalik ja kasulik juhul, kui see ei võimalda hälbida aastaaruannetes direktiivi nõuedest tagada tõene ja aus kajastamine (*Ibid.*). Nii sai TFV Euroopa direktiivides ülimuslikuks.

2.1.2 TFV ülimuslikkuse printsiibi tähendus

Nüüdisajal on tõese ja ausa kajastamise printsiip Euroopa Liidu direktiivides ülimuslik. Vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivile 2013/34/EL (varem vastavalt Neljandale 78/660/EMÜ ja Seitsmendale 83/349/EMÜ EL direktiivile) artiklile 4 (3) peab aruandeaasta finantsaruanne „andma õige ja õiglase¹ ülevaate ettevõtja vara, kohustiste, finantsseisundi ja kasumi või kahjumi kohta. Kui direktiivi kohaldamisest ei piisa, et anda õige ja õiglane ülevaade ettevõtja vara, kohustuste, finantsseisundi ja kasumi või kahjumi kohta, tuleb finantsaruande lisades anda sellist lisateavet, mis on vajalik kõnealuse nõude täitmiseks.“ Artikkel 4 (4) sätestab, et juhul „kui direktiivi mõne sätte kohaldamine ei sobi erandlikult kokku lõikes 3 sätestatud kohustusega, tuleb jätta kõnealune säte kohaldamata, et anda õige ja õiglane ülevaade ettevõtja vara, kohustiste, finantsseisundi ja kasumi või kahjumi kohta. Iga sellise sätte kohaldamata jätmine avalikustatakse finantsaruannete lisades koos selle põhjenduse ja mõjuga ettevõtja varale, kohustustele, finantsseisundile ja kasumile või kahjumile.“ (EP ja EN direktiiv 2013/34/EL art 4 (3-4))

Selleks et hoida majandusüksusi TFV ülimuslikkuse printsiipi kuritarvitamast, olid Neljandasse direktiivi lisatud piirangud. Esimeseks piiranguks on vajadus avalikustada selge põhjendus, miks direktiivi sätted olid jäetud kohaldamata. (Hulle 1997, 714)

Teiseks piiranguks on artikli 4 (4) viimane lause, mis sätestab, et liikmesriigid võivad ise määratleda erandjuhtumeid ülimuslikkuse printsiibi rakendamiseks (EL direktiiv 2013/34/EL art 4 (3,4)). Kuna aga see lause ei olnud selge, siis oli Neljandat ja Seitsmendat direktiivi selgitavas Komisjoni teatises märgitud, et liikmesriigid ei tohi kasutada artikli 4 (4) viimast lauset selleks, et

¹ EL-i direktiivi eestikeelses tõlkes on TFV vastena kasutatud sõnaühendit „õige ja õiglane“.

kehtestada raamatupidamise reegleid, mis on vastuolus Euroopa Liidu direktiivi sätetega (Interpretative Communication 98/C 16/04).

Eelmärgitust lähtudes võib järeldada, et liikmesriigid ei saa kehtestada oma nõudeid ja standardeid, mis lubavad või nõuavad kõikidel ettevõtetel lisada bilanssi kindlaksmääratud kirjeid ülimuslikkuse põhimõtte rakendamiseks. Teiste sõnadega, kui on lubatud taganeda direktiivi nõuetest teiste, alternatiivsete standardite kasuks, siis rikutakse raamatupidamise süsteemi harmoniseerimise eesmärki.

Direktiivis 2013/34/EL ei ole sätestatud tõese ja ausa kajastamise põhimõtte tähendust. TFV printsiip on pärit Ühendkuningriigist – tavaõigusega riigist. See tekitab ebamugavusi Rooma õigusega (tsiviilõigusega) liikmesriikidele. TFV ülimuslikkuse põhimõtte kooskõlastamine kohalike standardite, nõuete ja reeglite kogumikuga on raske. Karel van Hulle (1997, 715–716) märkis, et kuna TFV kontsept kuulub Euroopa Liidu direktiividesse, siis lõplik sõna printsiibi tõlgendamiseks jääb seni Euroopa Kohtu pädevusse.

2.1.3 TFV rakendamine liikmesriikides

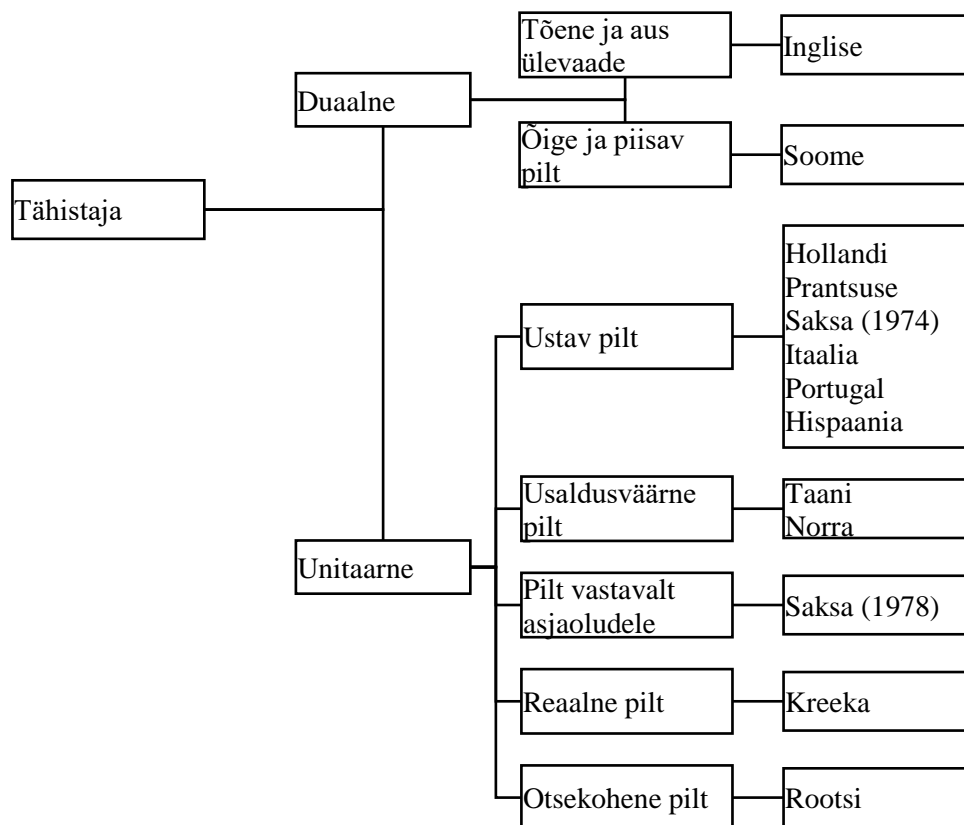
Euroopa Liidu direktiivide väljatöötamise üheks eesmärgiks oli harmoniseerimine Euroopa raamatupidamise süsteemis. TFV erinev tõlgendamine ja rakendamine liikmesriikides aga näitab, et harmoniseerimise protsess on siiani lõpetamata. (Aisbitt, Nobes 2001, 83)

Esimeseks vaadeldavaks teemaks on TFV tähistajad, mida on kasutatud TFV tõlgendamiseks Euroopa Liidu direktiivis ja kohalikes seadustes. Analüüsi tegemiseks on valitud 16 riigi kohalikud standardid, mis on tõlgitud 13 keelde.

Joonis 1 näitab tähistajaid, mis on samaväärsed TFV põhimõttega Euroopa Liidu direktiivis. Kõik liikmesriikide TFV versioonide tähistajad on unitaarsed, peale originaalse inglise versiooni ning soome versiooni. TFV põhimõtte on tõlgendamiseks üks keerulisemaid printsiipe ja tundub, et suurem osa liikmesriikidest on võtnud aluseks Taani versiooni (*Ibid.*). Erandiks on Soome, kes kasutab duaalset (nii nagu põhimõtte algatajad inglased) TFV tähistajat „õige ja piisav“ (ingl k *right and sufficient*).

Joonisel 1 on ka näha, et enamik liikmesriikidest on valinud TFV põhimõtte interpreteerimiseks tähistaja „ustav“ (ingl. k *faithful*). Rootsi kasutab mõistet „otsekohene“ (ingl. k *right-looking*), Norra ja Taani – „usaldusväärne“ (ingl. k *reliable*), Kreeka – „reaalne“ (ingl. k *real*). Kõik need

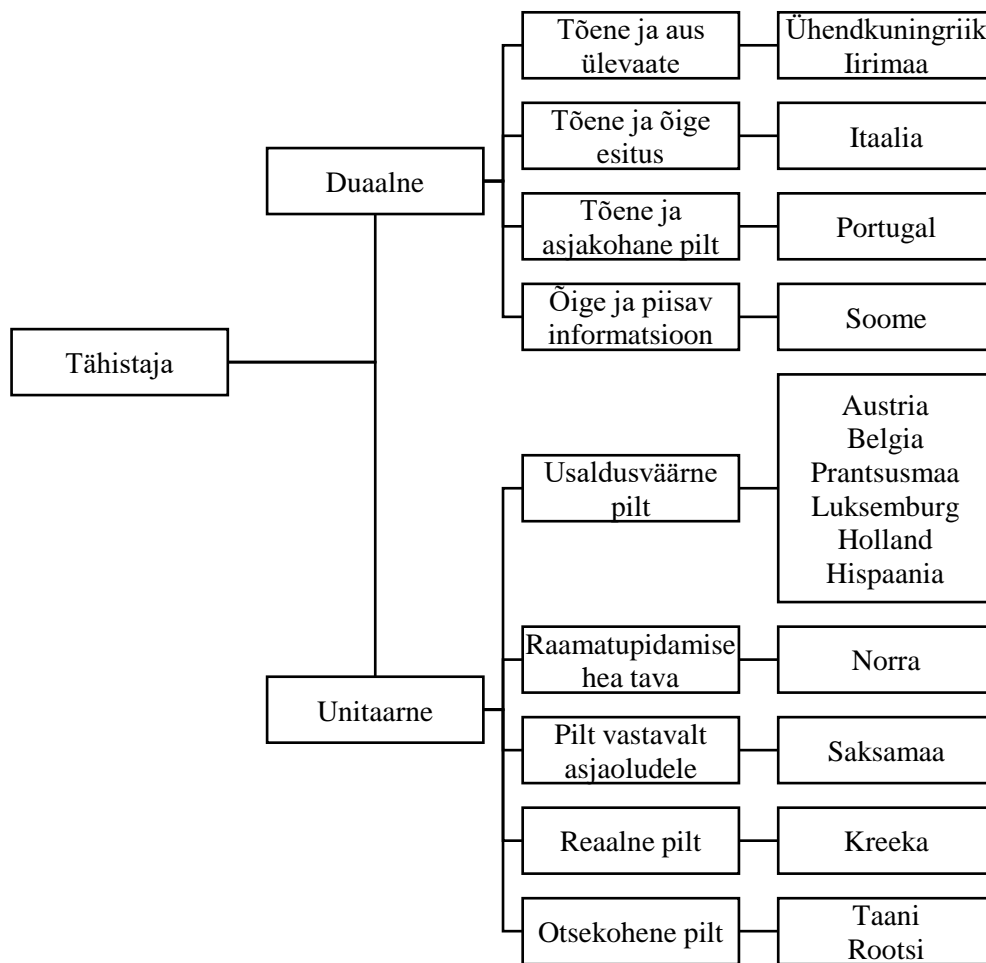
tõlgendused ei pruugi erineda sisu poolest, vaid on tingitud bürokratlikest läbirääkimistest tõlke üle, mille näiteks on Saksamaa TFV tähistaja muutus aastast 1974 kuni aastani 1978.

Joonis 1. TFV tähistajad Euroopa Liidu Neljandas direktiivis
Allikas: Aisbitt, Nobes (2001, 85)

Joonis 2 kajastab TFV tähistajaid liikmesriikide seadustes. On näha, et mõned liikmesriigid on oma seadustes oluliselt hälbinud EL-i direktiivis olevast TFV tähistajast. Duaalseid TFV tähistajaid on valinud juba viis riiki. Irimaal kehtib Ühendkuningriigi traditsiooniline „tõene ja aus“ ülevaade. Itaalia ja Portugali tõlgendused on ka lähedased, kuid sõna „aus“ asemel kasutatakse vastavalt sõnu „õige“ ja „asjakohane“. Soome TFV duaalne tähistaja on „õige ja piisav informatsioon“, mis erineb direktiivist ainult sõna „informatsioon“ poolest.

Unitaarset TFV tähistajat kasutab enamik vaadeldavatest riikidest. „Usaldusväärne pilt“ on kõige sagedamini rakendatav TFV printsiibi tähistaja. Seda kasutatakse Austrias, Belgias, Prantsusmaal, Luksemburgis, Hollandis ja Hispaanias. Norra raamatupidamise standardites tõlgendab TFV-d kasutades väljendit „Raamatupidamise hea tava“. Saksamaa seadustes on „pilt vastavalt asjaoludele“, Kreekas on „reaalne pilt“ ning Taanis ja Rootsis on „otsekohene pilt“.

Joonis 2. TFV tähistajad kohalikes seadustes 2001 aasta seisuga
Allikas: Aisbitt, Nobes (2001, 85)

Kuna eeltoodud informatsioon annab ülevaate 2001. aasta kohta, siis võib tekkida arvamus et see on vananenud. Seetõttu on autor analüüsinud uut EL direktiivi (2013/34/EL) ja teinud järgmised järeldused. Uues direktiivis on Itaalia, Portugali ja Taani TFV tähistajad muutunud. Mainitud riigid kasutavad uues direktiivis samasuguseid TFV tähistajaid, nagu kohalikes standardites. Direktiivi itaaliakeelses versioonis on TFV sõnastatud, kui „tõene ja õige esitus“, portugali keelses versioonis „tõene ja asjakohane pilt“ ning taanikeelses versioonis „otsekohene pilt“. Teiste riikide TFV tähistajad ei ole muutunud. Sellest ei saa teha järeldust, et nimetatud riigid on pööranud tähelepanu sellele, et TFV tähistajate sõnastus nende EL direktiivi versioonis oleks rohkem sarnane traditsioonilise Ühendkuningriigi versiooniga. Pigem on tegemist EL direktiivi versiooni kohandamisega vastavaks kohalike finantsaruandluse standarditega.

Teiseks teemaks on ülimuslikkuse printsiip. Selleks, et analüüsida nimetatud printsiibi rakendamist liikmesriikides, analüüsitakse näitena 5 riiki: Saksamaa, Austria, Rootsi, Soome, Norra.

Direktiivis sätestatud TFV ülimuslikkuse põhimõtet on tõlgendatud liikmesriikide seadustes erinevalt. Nii puudub Saksamaa juhendmaterjalides kooskõlastus direktiivi artikliga 4 (4), kus nõutakse standardite kohaldamata jätmist TFV põhimõtte kasuks. Austria ja Rootsi lähenemine on analoogiline: ei mainita erandjuhtumeid ja reeglitest kõrvalekaldumist. Selle põhjuseks võib olla Artikli 4 (4) viimane lause, kus sätestatakse et liikmesriigid võivad ise määratleda erandjuhtumeid ülimuslikkuse printsiibi rakendamiseks. Võib eeldada, et antud juhul tõlgendasid nimetatud riigid artikli 4 (4) viimast lauset kui võimalust mitte rakendada nõuet standarditest taganemise võimaldamiseks TFV andmiseks. (Aisbitt, Nobes 2001, 86)

Soome ja Norra tõlgendavad ülimuslikkuse printsiipi eelmainitud riikidega võrreldes vastupidi – nad kasutavad artikli 4 (4) viimast lauset täies mahus. Soome õigusaktid volitavad Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi otsustada, millal on ettevõttel võimalus ja kuidas nad saavad standarditest taganeda tõese ja ausa kajastamise põhimõtte rakendamiseks. See võimaldab aga jõuda Saksamaa, Austria või Rootsi tõlgendamise tulemuseni (standarditest taganemine ei ole rakendatav). Soome interpreteerimine on põhjendatud seaduse jõustamise süsteemi olulisusega. Norra õigusaktides on tõlgendatud Euroopa direktiivi artikli 4 (4) viimast lauset nii, et kohalikud standardid võivad ise reguleerida, millal ettevõtted peavad direktiivist hälbima. (*Ibid.*, 87)

K. K. MacLulich (2001, 3) nimetab põhjusi, miks riigid interpreteerivad tõese ja ausa kajastamise põhimõtete. Esiteks, esineb erinevus tavaõigusega riikide ja Rooma õigusega riikide vahel TFV tõlgendamisel. Tavaõigusega riikides on lubatud hälbida spetsiifilistest reeglitest TFV kasuks. Kuid Rooma õigusega riikides on spetsiifilised reeglid ülimuslikud võrreldes üldreeglitega, mille näiteks on TFV. Teiseks põhjuseks on erinevused TFV kontseptsiooni tõlkes. Kolmandaks on TFV põhimõtte tõlgendus, mille aluseks saavad olla eelnevalt kasutatud terminid finantsaruandluse printsiipide kirjeldamiseks kohalikes õigusaktides.

Autori arvates on TFV põhimõtet tõlgendatud EL direktiivis ebaühtlaselt. Seetõttu kasutavad liikmesriigid võimalust interpreteerida seda nii, kuidas on neile vajalik ja kasulik. Kuna igas riigis on oma seisukohad selle kohta, kuidas peab finantsarvestuse süsteem välja nägema, siis on TFV põhimõtet tõlgendatud kohalikes õigusaktides erinevalt.

2.2 Tõepärase esituse põhimõtte mõju rahvusvahelistele standarditele

Finantsarvestuse süsteemi harmoniseerimine ja ülemaailmselt aktsepteeritud standardite vastuvõtmist on sooviud kaua. (Alexander, Jermakowicz 2006, 154). Selle nõude rahuldamiseks loodi aastal 1973 Rahvusvaheline Arvestusstandardite Komitee (ingl. k *International Accounting Standards Committee* – IASC). Komitee asutajad olid arvestusspetsialistide kutseühingud kümnest riigist: Austraaliast, Hollandist, Jaapanist, Kanadast, Mehhikost, Prantsusmaalt, Saksamaalt, Suurbritanniast ja Iirimaast ning Ameerika Ühendriikidest. (Alver, Alver 2011, 288)

IASC põhieesmärkideks oli: 1) formuleerida ja publitseerida selliseid raamatupidamisstandardeid, mis oleksid ülemaailmselt aksepteeritud ja järgitud finantsaruannete koostamisel ja 2) harmoniseerida ja parendada finantsaruannete koostamist käsitlevaid normatiivakte, standardeid ja protseduure. Aastail 1973–2001 andis IASC välja Rahvusvahelisi Raamatupidamisstandardeid (ingl. k *International Accounting Standards* – IAS). (*Ibid.*, 288–289)

Aastal 2001 hakkas IASC funktsioone täitma Rahvusvaheliste Arvestusstandardite Nõukogu (ingl. k *International Accounting Standards Board* – IASB). IASB eesmärk on kõrgetasemel Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standardite (ingl. k *International Financial Reporting Standards* – IFRS) väljatöötamine, avalikustamine, levitamine ja nende lähendamine siseriiklikele raamatupidamisstandarditele. (*Ibid.*)

2.2.1 Tõepärase esituse põhimõtte ajalugu rahvusvahelistes standardites

Rahvusvaheline Raamatupidamisstandard IAS 1 publitseeriti aastal 1975. Aastani 1997 ei viidanud rahvusvahelised standardid tõepärase esituse ega tõese ja ausa kajastamise põhimõtetele, kuigi kommentaarid selle standardisse lisamise kohta hakkasid juba ilmuma. 1997 aastal ilmus uus standard IAS 1, millega olid asendatud vanad selleks ajaks ilmunud IAS-id. (Evans 2003, 317–318)

IAS 1 1997. aasta väljaanne nõudis finantsaruannete koostajatelt **tõepärast esitust** kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga. IAS 1 1998. aasta väljaanne ühendas endas nii **tõepärase esituse** põhimõtet ja kooskõlastust IAS-iga kui ka piiratud **tõese ja ausa kajastamise** ülimuslikkust juhul, kui kooskõlastus IAS-iga on eksitav. Praegu on rahvusvahelistes standardites rakendatud 1997. aasta versiooni, mis kajastab **tõepärase esituse** nõuet ja lisaks ka IAS/IFRS-idest taganemise võimalust selleks, et tagada tõepärane esitus. (Kirk 2006, 211) Teisisõnu, tänapäeval rakendatakse

IFRS-ides põhimõtet, millel on USA-pärane nimetus (tõepärane esitus) ja Ühendkuningriigi pärane sisu (ülimuslikkus).

Praegu kehtivad rahvusvahelised raamatupidamisstandardid käsitlevad FP järgmiselt: „sellistel äärmiselt erandlikel juhtudel, kui juhtkond jõuab järeldusele, et mõne standardi või tõlgenduse nõude järgimine võib olla selliselt eksitav, et see põhjustaks vastuolu „Raamistikus” sätestatud finantsaruannete eesmärgiga, kaldub (majandus)üksus kõrvale sellest nõudest (...)“ (Komisjoni määrus 1126/2008 IAS 1 par 17).

Võttes arvesse eeltoodud kirjanduses olevaid asjaolusid, teeb autor järelduse, et Rahvusvahelistes Finantsaruandluse Standardites on tegemist tõepärase esituse põhimõttega, kuid see erineb USA FP-st ülimuslikkuse poolest. IFRS-ide tõepärase esituse printsiip on ülimuslik.

2.2.2 Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standardite vastuvõtmine Euroopa Liidus

Esimene USA Finantsarvestuse Standardite Nõukogu ja Rahvusvaheliste Arvestusstandardite Nõukogu ühine koosolek oli aastal 2002. Mõlemad pooled nõustusid proovima kõrvaldada erinevusi olemasolevate standardite vahel lähitulevikus ja tegema koostööd pikaajaliste projektidega, et tagada identsus standardite põhimõtetes. Need lähenemise eesmärgid said tugeva toetuse Euroopa Komisjoni poolt. (Alexander, Jermakowicz 2006, 154)

Samal aastal avalikustas Euroopa Komisjon regulatsiooni 1606/2002 (ehk IAS Regulatsioon), kus oli kolm kriteeriumit, millele peavad vastama Rahvusvahelised Finantsaruandluse Standardid (Pietraru 2008, 434):

- IFRS-id ei tohi olla vastuolus tõese ja ausa kajastamise printsiibiga, mis on sätestatud Neljandas ja Seitsmendas Direktiivis (nüüd Direktiiv 2013/34/EL¹);
- IFRS-id soodustavad Euroopa avalikku heaolu (konkurentsivõime ja konvergens);
- IFRS-id vastavad arusaadavuse, asjakohasuse, usaldusväarsuse ja võrreldavuse printsiibile.

Regulatsioon 1606/2002 kohustas börsil noteeritud Euroopa Liidu ettevõtteid koostama oma konsolideeritud aastaaruandeid vastavalt EL poolt kinnitatud Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standarditele alates 1. jaanuarist 2005. Tuleb aga märkida, et IFRS-ide kasutamisega võisid viivitada ettevõtted, kes 1) kauplesid ainult võlakirjadega või 2) kes juba kasutavad mõnda muud

¹ Autori märkus.

rahvusvaheliselt tunnustatud standardite komplekti ja nende väärtpaberitega kaubeldakse avalikult nii Euroopa Liidus, kui ka kolmandate riikide reguleeritud turul. (Larson, Street 2004, 92)

Aastatel 2003–2004 kinnitati Euroopa Liidus kõik olemasolevad IFRS-id peale nende, mis reglementeerisid finantsinstrumentide esitamist, kajastamist ja hindamist (ka IAS 32, IAS 39 ja SIC (Standardite Alaline Tõlgendamiskomisjon) koostatud tõlgendused 5, 16 ja 17). (*Ibid.*)

Euroopa Liidu Regulasioon 1606/2002 lubas 25 liikmeriigil ise määratleda, kas börsil mittenoteeritud ettevõtted hakkavad kasutama Euroopa Komisjoni kinnitatud IFRS-sse või mitte. Igal EL liikmesriigil lubati otsustada, kas nõutakse või lubatakse IFRS-ide kasutamist 1) börsiettevõtetel nende individuaalsetes aastaaruannetes ja 2) börsil mittenoteeritud ettevõtetel nende individuaalsetes ja/või konsolideeritud aastaaruannetes. (*Ibid.*)

2.2.3 TFV kui IFRS-ide kinnituskriteerium

IAS Regulasiooni otsene viide tõese ja ausa kajastamise printsiibile tekitas probleemi TFV põhimõtte tõlgendamisel. Kui Euroopa direktiivide rakendamise tulemuseks oli liikmesriikide erinev TFV interpreteerimine oma õigusaktides, IFRS-ide kinnitusprotsess eeldab TFV ühtset tõlgendamist. Küsimus seisneb selles, et kas TFV kriteerium ebaõnnestub iga kord, kui uus IFRS on vastuolus direktiivi mis tahes osaga või on TFV kriteerium dünaamiline ja ebatäpne. (Bischof, Daske 2016, 137)

Tõendid EL varasemast seadusandlusest on ebaselged. Euroopa Liit kinnitas IFRS 3 protsessi alguses ja standard on saanud kohustuslikuks aastal 2005. Standard ei luba *goodwill*'i süstemaatilist amortiseerimist, mis on vastuolus Euroopa Liidu direktiividega. EL-i hinnang, et standard on kooskõlas tõese ja ausa kajastamise põhimõttega, tõendab, et IFRS ei pea olema samasuguselt kajastatud direktiivis, et anda TFV ülevaadet. (*Ibid.*)

Teiselt poolt, Direktiiv 2003/51/EÜ, millega muudeti esialgsed direktiivid, lubas laiemalt kasutada reaalkaalu (*fair value*) kohalikes õigusaktides. See muutus oli selgelt motiveeritud vajadusega lihtsustada standardi kinnitamist. Väideti, et muutus *fair value* nõuetes oli vajalik direktiivide „vaimule“, et olla kooskõlas IFRS-idega. Nii oleks saavutatud TFV mõistlikult IFRS-ide rakendamisel. (*Ibid.*)

Huvitav on see, et siiani puudub selge IFRS-ide kinnituskriteeriumite tõlgendus ja seletus ning erialakirjanduses on märgata märkimisväärsed vastuolusid kriteeriumite tõlgendamisel.

Tuleb tunnistada, et teatud ebamäärasus IFRS-ide kinnituskriteeriumite tõlgenduses on üheks Euroopa Liidu strateegiaks, et säilitada oma mõjuvõimu finantsnõuete üle, mis on kohustuslikud börsil noteeritud ettevõtetele (*Ibid.*, 130). See ebamäärasus tagab Euroopa Liidu maksimaalse poliitilise mõju rahvusvaheliste standardite kehtestamisele.

2.2.4 IFRS-ide rakendamine eri riikides

Praegu on teada IFRS-ide kasutamisest 166 jurisdiktsioonis. (Who uses IFRS ... 2018) 144 neist nõuavad, et kõik või enamik kohalikest äriühingutest, kelle väärtpaberid on noteeritud reguleeritud väärtpaberiturul, rakendaksid IFRS-sse nende kapitaliturgudel. 22 jurisdiktsiooni, kus ei ole seda tehtud, on (*Ibid.*):

- Bermuda, Kaimani saared, Guatemala, Honduras, Jaapan, Madagaskar, Nikaraagua, Panama, Paraguay, Suriname, Šveits, Timor-Leste – need riigid ei nõua, kuid lubavad kasutada IFRS-sse;
- Usbekistan – riik, kus nõutakse IFRS-ide rakendamist finantsinstitutsioonides, mitte noteeritud ettevõtetes;
- Tai – riik, kus IFRS-ide vastuvõtmine on pooleli;
- Indoneesia – riik, kus kohalikud õigusaktid on IFRS-idega ühtlustamisel;
- Boliivia, Hiina, Egiptus, India, Aomeni ihalduspiirkond, USA, Vietnam – jurisdiktsioonid, kus kasutatakse kohalike standardeid.

Vastavalt IAS Regulatsioonile (1606/2002) peavad kõik EL-i äriühingud, kes kauplevad oma väärtpaberitega reguleeritud väärtpaberiturul, oma konsolideeritud aastaaruannetes rakendama EL-i kinnitatud IFRS-sse. Lisaks EL-i liikmesriikidele on seda nõuet rakendanud Euroopa Majanduspiirkonna (ingl. k *European Economic Area* – EEA) liikmed: Norra, Island ja Lichtenstein. (*Ibid.*)

Sellistes riikides, nagu Austraalia, Hong Kong, Uus-Meremaa ja Lõuna-Korea, on kohalikud õigusaktid ühtlustatud IFRS-idega peaaegu sõna-sõnalt. (*Ibid.*)

Erilist tähelepanu tasub pöörata IFRS-ide rakendamisele USA-s, Ühendkuningriigis ja Saksamaal.

USA-s peavad kõik börsil noteeritud kohalikud ettevõtted kasutama aastaaruannete koostamisel Raamatupidamise head tava (US GAAP). IFRS-ide kasutamine on lubatud börsil noteeritud välismaistele aktsiaseltsidele. IFRS-ide kasutamist ei ole nõutud väikese ja keskmise suurusega

ettevõtetelt (ingl. k *Small and medium-sized enterprises* – SME) või lubatud neile, kuid samuti ei ole keelatud. (*Ibid.*)

Ühendkuningriik ja Saksamaa nõuavad noteeritud börsiettevõtetelt EL-i kinnitatud IFRS-ide rakendamist (IAS Regulatsioon). IFRS-ide kasutamine on kohustuslik ka noteeritud välismaiste ettevõtete puhul. Erandiks on olukord, kus välismaise äriühingu koduriigi standardeid loeb EL IFRS-idega samaväärseteks. Siis saab välismaine ettevõtte kasutada kohalikke õigusakte. Mis puudutab väikese ja keskmise suurusega ettevõtteid, siis on Ühendkuningriigis SME-del lubatud kasutada kohalikke standardeid või IFRS-sse. Saksamaal ei ole nõutud või lubatud IFRS-ide kasutamine SME-de puhul. (*Ibid.*)

Eeltoodut arvesse võttes teeb autor järelduse, et võrreldes USA-ga on IFRS-id rohkem oodatud ja soovitud Euroopa riikides. Selle põhjuseks on asjaolu, et USA FP printsiip ei ole ülimuslik. USA Raamatupidamise hea tava ei luba hälbida sätestatud reeglitest. Võib eeldada, et USA ja Euroopa vahel ei teki finantsarvestuse reguleerimise harmoniseerimist seni, kuni nende vahel valitseb erinev suhtumine FP põhimõtte ülimuslikkusesse.

3. „LOOMINGULINE RAAMATUPIDAMINE“ ja TFV

Töö kolmas peatükk käsitleb „loomingulise raamatupidamise“ (ingl. k *creative accounting* – CA) ning tõese ja ausa kajastamise vastastikust mõju. Kõigepealt antakse ülevaade „loomingulise raamatupidamise“ definitsioonidest, seejärel analüüsitakse selle nähtuse põhjust. Lisaks sellele vaadeldakse, kuidas on omavahel seotud TFV põhimõtte ülimuslikkus ja CA ja miks CA eksisteerib. Selle peatüki jaotistes vaatleb autor ka „loomingulise raamatupidamise“ meetodeid ja analüüsib uuringu põhjal, kuidas on Ühendkuningriigis rakendatud TFV ülimuslikkust tegelikkuses. Saadud tulemuste põhjal teeb autor järeldusi TFV ülimuslikkuse printsiibi olulisusest.

3.1 „Loomingulise raamatupidamise“ olemus

Põhimõte „loominguline raamatupidamine“ on tuntud alates 1970ndatest aastatest. „Loomingulisust raamatupidamises“ käsitletakse kui „eksitavat tegevust“, „jumestust“, mida rakendatakse tõesele finantsseisundile. See hõlmab eetikale vastuolus olevat tegevust, mis asub seaduslikkuse piiril. (Claudia-Catalina 2017, 451–452)

Paljud autorid on tõlgendanud „loomingulist raamatupidamist“ kui protsessi, mille puhul ettevõtte juhatus kasutab puudusi raamatupidamise reeglites nii, et esitada tulemusi muudetud kujul. (*Ibid.*, 452)

Kõige täielikum ja terviklikum definitsioon kuulub K. Nasarile, kelle arvates on „loominguline raamatupidamine“ (Naser 1993, 59)

1. Raamatupidamise andmetega manipuleerimise protsess, mille puhul kasutatakse raamatupidamisreeglites ning (tulemuste) hindamise ja avalikustamise praktikas olevaid lünki selleks, et muuta finantsaruanded sellest, mis need peaksid olema, selleks, mida juhatus tahab näha.
2. Protsess, mille puhul tehingud on struktureeritud nii, et saada vajalikke raamatupidamise tulemusi, mitte kajastatud neutraalsel ja järjepideval viisil.

Mulford ja Comiskey (2002, 15) seisukohalt mõeldakse „loomingulise raamatupidamise“ all iga liiki ja kõikvõimalikke toiminguid, mida kasutatakse „finantsnumbritega mängimiseks“. Need toimingud sisaldavad raamatupidamisprintsipiide agressiivset kasutamist nii raamatupidamise hea tava kui ka petliku finantsarvestuse piires“. (*Ibid.*)

Võttes arvesse eelmainitud „loomingulise raamatupidamise“ definitsioone, saab teha järelduse, et „loomingulise raamatupidamise“ kindel seletus puudub. Mõned definitsioonid sisaldavad sõna „pettus“, mis tähendab, et „loomingulise raamatupidamise“ all mõeldakse tegutsemist väljaspool raamatupidamisstandardite piire. Mõnedes tõlgendustes aga ei mainita „loomingulist raamatupidamist“ kui ebaseaduslikku tegevust.

„Loomingulise raamatupidamise“ esinemissagedus on Ühendkuningriigis eriti suur, võrreldes (Amat *et al.* 1999a, 5):

- selliste Euroopa riikidega nagu Prantsusmaa, Saksamaa või Hispaania, kus valitseb rooma õiguse süsteem ja raamatupidamisreeglid ei luba paindlikkust, mida finantsaruannete koostajad kasutavad sageli enda kasuks valikute tegemisel.
- USA-ga, kus sarnaselt Ühendkuningriigiga on tavaõiguse süsteem, kuid kus kohtuprotsesside kõrge risk on kõrge ja kulud suured. Ühendkuningriigis on kohtuprotsessi algatamise risk palju madalam.

Autori arvates võib teha järelduse, et CA on vähem levinud riikides, kus TFV ülimuslikkuse printsiipi ei rakendata, ja rohkem levinud TFV ülimuslikkuse printsiibi päritoluriigis, ehk Ühendkuningriigis.

3.2 Põhjused „loominguliseks raamatupidamiseks“

M. Jonesi arvates on 16 ajendit „loominguliseks raamatupidamiseks“ ja mida võib liigitada kolme rühma (Jones 2011, 32–33):

1. Isiklikud ajendid
 - Palgatõus;
 - Boonustasud;
 - Aktsiad ja aktsiaoptsioonid;
 - Töö turvalisus;
 - Isiklik rahulolu.

2. Turu ootused

- Vastavus analüütikute ootustele;
- Tulude silumine;
- Normid.

3. Erilised asjaolud

- Uued aktsiaemissioonid;
- Ühinemised ja omandamised;
- Valitsuse sekkumine;
- Uus juhtkond;
- Heade aegade ootus;
- Kehtivate reeglite ebaõigsus;
- Mitte ebaseaduslik, miks mitte kasutada.

Isiklikud huvid viivad juhid mõttele kasutada „loomingulist raamatupidamist“, kuna nad saavad sellest otsest kasu. Teatud tingimustel võivad juhtidel olla tõsised finantsraskused ja meeleheitlik rahavajadus. Kõige sagedamini on motivatsiooniks ahnus. (*Ibid.*, 33)

Palgatõus on üheks isiklikuks „loomingulise raamatupidamise“ ajendiks (*Ibid.*, 33). Teatud juhtudel võivad juhid saada palgatõusu, kui nad saavutavad ülemuse esitatud eesmärgi. Samuti võib näiteks ostujuhi palk sõltuda müügitulust. See soodustab „loomingulise raamatupidamise“ rakendamist.

Boonuste süsteemile põhinev CA rakendamine on sarnane palgatõusu ajendiga (*Ibid.*). Püstitatud eesmärkide täitmisel saavad juhid lisaks palgale ka boonust.

Üpris levinud viis tasustada ettevõtte juhte on pakkuda neile aktsiaid ja aktsiaoptioone (*Ibid.*, 34). Seos on lihtne: kui ettevõtte finantstulemused paranevad, siis suureneb aktsiahind. Järelikult saavad juhid otsest kasu ettevõtte paremate finantstulemuste kajastamisest finantsaruannetes.

Töö turvalisuse puhul on tegemist olukorraga, kus juhid võivad olla mures mures töökoha pärast. Nad saavad suurt palka ja neil on kõrge elatustase. Juhul, kui juhid avaldavad petlikke finantstulemusi, hakkavad nad muretsema koondamise või ümbervalimise (nõukogu või juhatuse liikmete puhul) pärast. (*Ibid.*)

Isiklik tunnustamine ja lugupidamine on veel üheks „loomingulise raamatupidamise“ ajendiks. Kui finantstulemused ei ole rahuldavad, võib juhi enesehinnang langeda. Asjaolu, et tihti

järjestatakse ettevõtteid müügitulu või kasumi järgi, mõjutab samuti juhtide otsustusi CA kasuks. (*Ibid.*)

Teiseks „loomingulise raamatupidamise“ ajendite rühmaks on turu ootused. Kui juhid teenivad kasumit, siis finantsanalüütikud aitavad kindlaks teha aktsiate hindu. Kui tegelikud finantstulemused ei vasta analüütikute prognoosidele, siis kannatab tõenäoliselt aktsiahind. Need on halvad uudised direktorite ja juhtide jaoks, eriti juhul, kui nende töötasu sõltub aktsiahinnast. (*Ibid.*, 34–35)

Tulude silumise puhul on olukord veelgi keerulisem kui analüütikute ootustele vastamise/mittevastamise puhul. Ettevõtte tulude stabiilsuse tagamine on palju süstemaatilisem protsess. Kui ettevõtte tulud ei ole stabiilsed, ei teki aktsionäridel kindlustunnet ettevõtte vastu. See mõjutab aktsiahinda. Ebastabiilsete finantstulemuste põhjuseks on sageli halvasti korraldatud tööstrateegia juhtkonna poolt. See olukord motiveerib juhte hakata kasutama „loomingulist raamatupidamist“. (*Ibid.*, 35)

Normidel on oluline roll ka CA rakendamisel. Kui riigis või linnas on „loomingulise raamatupidamise“ rakendamine normaalne nähtus, siis hakkavad juhid seda võimalust täielikult kasutama. Kuna CA on just see, mida oodatakse, siis „loomingulise raamatupidamise“ mitterakendamise puhul hakkavad aruannete kasutajad endiselt skeptiliselt suhtuma aruannete sisusse. (*Ibid.*, 36)

Erilised asjaolud on kolmandaks CA ajendite rühmaks, kuhu kuuluvad uued aktsiaemissioonid, ühinemised ja omandamised, valitsuse sekkumine, uus juhtkond, heade aegade ootus, kehtivate reeglite ebaõigsus ja mitte ebaseaduslikkus¹ (*Ibid.*).

On kaks asjaolu, mille puhul emiteeritakse uusi aktsiad: kui ettevõtte läheb esmakordselt aktsiaturule ja kui ettevõtte soovib emiteerida lisaaktsiaid, et saada rohkem tulu. Mõlemal juhul tahab juhtkond näidata nii häid finantstulemusi, kui on võimalik.

Ettevõtete ühinemise või omandamise puhul on olukord järgmine. Kui ettevõtte on ühinemise/omandamise pakkujaks, siis on parimate finantstulemuste näitamine vajalik selleks, et määrata oma tingimusi tugevama positsioonilt. Ühinemise/omandamise sihtettevõtte seisukohast on heade finantstulemuste näitamine vajalik suurema tasu saamiseks.

¹ Viimane on Eestis tuntud kui JOKK.

Mõned ettevõtted tegutsevad reguleeritud keskkonnas või keskkonnas, kus esineb valitsuse sekkumise risk. Sel juhul ei taha juhtkond näidata ülemäärast tulu, kuna riik võib sekkuda tulude vähendamiseks müügihinna fikseerimise või täiendava maksustamise abil. (*Ibid.*, 38)

Uus juhtkond võib ka hakata kasutama „loomingulise raamatupidamise“ printsiipe selleks, et süüdistada eelmisi juhte ebakompetentsuses. CA abil võib näidata halvad finantstulemused veelgi halvemaks. Selleks on kaks põhjust. Ühelt poolt lubab see juhtidel alustada tööd madalalt tasemelt. Teiselt poolt võib kajastada järgmisel perioodil tulude suuremat tõusu. (*Ibid.*)

„Loomingulise raamatupidamise“ rakendamine aitab elada üle raske perioodi juhul, kui ettevõttel on halb finantsseisund, kuid on ootus, et olukord tulevikus pareneb. (*Ibid.*)

Soov anda finantsseisundist tõene ja aus ülevaade on ka üheks CA ajendiks. Sellel juhul arvab juhtkond, et kehtivad reeglid ei sobi ja kasutab „loomingulist raamatupidamist“ selleks, et anda tema arvates tõene ja aus ülevaade. (*Ibid.*, 39) Siin on küsimus juba selles, kui õiglane on juhtkonna arvamus. Siiski on nimetatud ajend ainus, mis on põhjendatud positiivse kavatsusega.

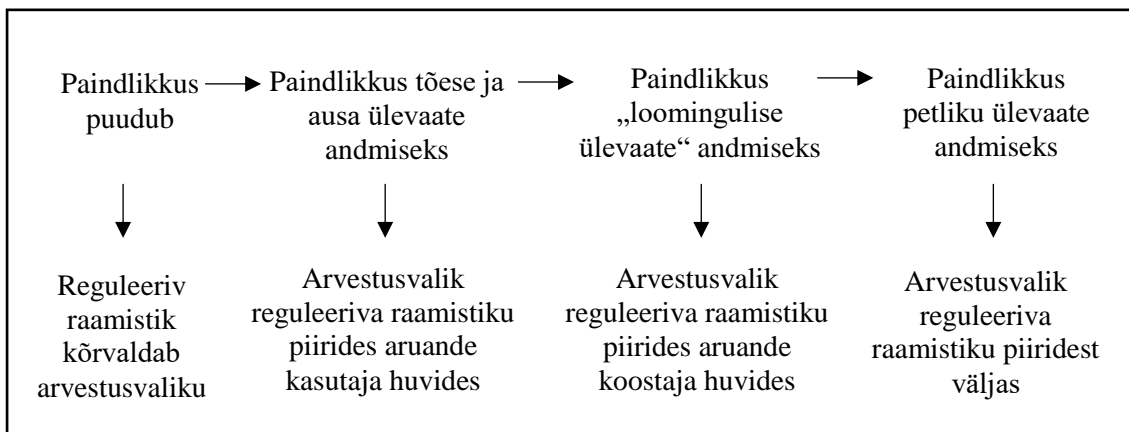
Lõpuks arvatakse, et „loominguline raamatupidamine“ ei ole ebaseaduslik, kui aruannete koostamise meetodika jääb raamatupidamisreeglite piiresse ehk ei ole põhjusi, miks ei peaks seda kasutama. See soodustab CA rakendamist.

3.3 „Loominguline raamatupidamine“ ja TFV üliluslikkus

„Loomingulise raamatupidamise“ all mõistetakse normdokumentides esinevate puuduste ärakasutamist aruannete koostajate huvides. Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte aga on keskendub kõigepealt finantsaruannete kasutajatele. TFV üliluslikkuse printsiip tagab paindlikkuse aruannete koostamisel. (Jones 2011, 5)

Paindlikkus finantsaruannetes on mõeldud ettevõtete erinevuste peegeldamiseks. Kuid seda paindlikkust kasutatakse tihti CA rakendamiseks. (*Ibid.*)

Joonisel 3 (vt Joonis 3) on kajastatud kontinuumi paindlikkuse puudumisest, paindlikkuse tõese ja ausa ülevaate andmiseni, paindlikkuse „loomingulise ülevaate“ andmiseni ja paindlikkuse petliku ülevaate andmiseni.

Joonis 3. Paindlikkus finantsarvestuses
Allikas: Jones (2011, 7)

Paindlikkuse puudumise korral ei ole „loomingulist raamatupidamist“, aga samuti pole ka tõest ja ausat ülevaadet. See aga on vastuvõtmatu, kuna finantsarvestuse eesmärk on pakkuda infotarbijatele, eriti aktsionäridele, informatsiooni, mille põhjal need saavad teha finantsotsuseid, näiteks kas osta, müüa või hoida aktsiaid.

Regulatiivsed raamistikud, mis riigiti erinevad, võivad sisaldada riiklikke standardeid (paljudes riikides, nt USA või Ühendkuningriik), rahvusvahelisi standardeid (laialt kasutatav), äriühinguseadust ((ingl k *Company Act*) mõned riigid, nt Saksamaa, Ühendkuningriik), või sõltumatuid raamatupidamise komisjone (ingl k *USA Securities and Exchange Commission*) (*Ibid.*). Need raamistikud on mõeldud finantsstandardite kehtestamiseks, mida majandusüksused peavad kasutama selleks, et anda tõene ja aus ülevaade oma majandustegevusest. TFV tagamiseks kasutavad finantsaruannete koostajad paindlikkust. See paindlikkus soodustab ka „loomingulise raamatupidamise“ kasutamist.

Mõnes mõttes ei ole midagi tehtud valesti, kui aruannete koostajad ei riku kehtestatud reegleid ja kasutavad võimalust kajastada finantstehinguid nii, et saavutada isiklike eesmärke. Paraku sel juhul ei ole täidetud raamatupidamise põhieesmärk – anda infotarbijatele tõene ja aus majandustegevuse ülevaade. Kui juhtkond tegutseb reguleeriva raamistiku piiridest väljaspool, siis see on juba petlik tegevus.

Analüüsidest seost TFV ja „loomingulise raamatupidamise“ vahel teiselt poolt, võib järeldada, et erijuhtudel võib TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamine läbi CA tagada majandusüksuse majandustegevuse tõese ja ausa kajastamise. Kui majandusüksuse juhtkond leiab, et aruande

kooskõlastamine raamatupidamisstandarditega ei anna kasutajatele TFV-d, siis "loomingulise raamatupidamise" rakendamine võib olla ainus võimalus finantsaruannete kasutajatele tõese ja ausa ülevaate andmiseks.

3.4 „Loomingulise raamatupidamise“ meetodid ja TFV üliluslikkuse rakendamine

3.4.1 „Loomingulise raamatupidamise“ meetodid

Kolm põhilist finantsaruannet on raamatupidamisbilanss, kasumiaruanne ja rahakäibe aruanne. Kõigis kolmes aruandes on erinevad eesmärgid „loomingulise raamatupidamise“ jaoks. Kasumiaruandes on peamine eesmärk kasuminäitaja muutmine. Kui on tarvis kasumit „täis puhuda“, siis suurendatakse tulusid ja vähendatakse kulusid. Bilansis puhul on tavaliselt eesmärk suurendada omakapitali, mida on võimalik saavutada vara suurendamise või kohustiste vähendamisega. Rahakäibe aruandes suurendatakse tavaliselt raha laekumist põhitegevusest muu laekumise arvel. (Jones 2011, 43)

On viis põhilist „loomingulise raamatupidamise“ strateegiat (*Ibid.*, 45):

1. Tulude suurendamine – kasumi suurendamise esimene viis; müügitulu või muu tululiigi suurendamine.
2. Kulude vähendamine – kasumi suurendamise teine viis; kas ainult kulude vähendamine või üheaegne kulude vähendamine ja varade suurendamine.
3. Vara suurendamine – omakapitali esimene suurendamise viis.
4. Kohustiste vähendamine – omakapitali teine suurendamise viis.
5. Laekumi suurendamine – põhitegevuse laekumi suurendamine või põhitegevuse väljamaksete vähendamine.

Tulude suurendamise üheks võimaluseks on näiteks olematu müügitulu kajastamine fiktiivsete arvete alusel (Tamm 2006). Teiseks võimaluseks on müügitulu ennetähtaegne kajastamine, mis tähendab, et müük on aastaaruandes kajastatud enne, kui see on tegelikult aset leidnud vastavalt lepingus sätestatud tingimustele ja tähtaegadele (*Ibid.*). Kolmandaks viisiks on laenude kajastamine müügituluna, nt Enroni juhtum, kui pankurite antud laenud olid kajastatud kui ettemaksed teenuste osutamise eest (Jones 2011, 48).

Kulude vähendamise üks võimalus on kulutuste agressiivne kapitaliseerimine (Tamm 2006). Kulutuste kaudu võib luua majandustegevusele vajalikku vara, mis amortiseeritakse varale ettenähtud aja jooksul vastavalt kindlaksmääratud amortisatsioonimäärale. Teiseks kulude vähendamise võimaluseks on amortiseerida kulutusi pikema perioodi jooksul (*Ibid.*). Niimoodi vähenevad aruandeaasta kulud ja suureneb kasum.

Lisaks mainitud kulude vähendamise võimalusele rakendatakse ka maksude vähendamise viise, *Big Bath* (ingl k) poliitikat (see on kulude kajastamine jooksval perioodil tulevaste perioodide asemel eesmärgiga näidata tulevastel perioodidel suuremat kasumit) või ebatõenäoliselt laekuvate arvete alahindamist. (Jones 2011, 49–55)

Kolmandaks „loomingulise raamatupidamise“ strateegiaks on vara suurendamine. Üheks võimaluseks selle eesmärgi saavutamiseks on firmaväärtuse suurendamine. Firmaväärtus on immateriaalne põhivara, mida ei saa näha ega puudutada. Firmaväärtus tekib siis, kui üks majandusüksus võtab teise üle. Firmaväärtusena kajastatakse erinevust majandusüksuse soetushinna ja tegelikult omandatud netovara väärtuse vahel. Firmaväärtuse kajastamise reeglid on riigiti erinevad. Rahvusvaheliste standardite kohaselt firmaväärtus kapitaliseeritakse ja jäetakse bilanssi kuni selle väärtus muutub. Firmaväärtuse maksimeerimine tagab ka vara suurenemise bilansis. Eelistatakse reaalväärtust ostu sooritamise hetkel alahinnata. Kui sellised varad, nagu varud on ostu momendil üles kirjutatud, siis tekitab see lisatulu tulevastel perioodidel varude müügil. Seetõttu eelistavad ettevõtted maksimeerida firmaväärtust ostu sooritamise hetkel ja vaidlevad selle väärtuse languse vastu hiljem. (*Ibid.*, 56)

Firmaväärtuse suurendamisega on sarnane ka brändi või muu immateriaalse põhivara väärtuse üleshindamine (*Ibid.*). See suurendab samuti vara väärtust bilansis. Kuna puuduvad selged ja ennastmõistetavad reeglid brändi väärtuse hindamiseks, saab sellega vabalt vajadusel manipuleerida.

Vara suurendamiseks rakendatakse ka materiaalse põhivara ümberhindamise meetodit. Näiteks oli Ühendkuningriigis tavaliselt lubatud maad või kinnisvara ümber hinnata. Kui ümberhindamise tulemusel suureneb põhivara väärtus, siis suureneb ka koguvara bilansiline väärtus. (*Ibid.*, 57)

Kohustiste vähendamine on neljandaks „loomingulise raamatupidamise“ strateegiaks. Arvestus bilansivälistel kontodel on üks võimalusi selle eesmärgi saavutamiseks, võimaldades eemaldada kohustisi bilansist (*Ibid.*, 59). Seda on vaja teha näiteks juhul, kui majandusüksus võib rikkuda laenulepingus kajastatud tingimusi suurendatud võla tõttu bilansis.

Võla ümberklassifitseerimine omakapitaliks (näiteks kui vahetusvõlakiri kajastatakse kohe aktsiaks) avaldab samuti mõju kohustiste vähenemisele. (*Ibid.*)

Viimaseks vaadeldavaks „loomingulise raamatupidamise“ strateegiaks on puhaslaekumi suurendamine põhitegevusest (*Ibid.*, 61). Selleks on vaja kas suurendada laekumit põhitegevusest või vähendada raha väljamakset. Laekumi suurendamiseks kajastatakse tavaliselt laekumina põhitegevusest muid laekumisi (näiteks põhivara müügist). Väljamaksete vähendamiseks kasutatakse sama põhimõtet aga vastupidi. Põhitegevusega seotud väljamakseid kajastatakse finantseerimis- või investeerimistegevusena.

Autori arvates võivad kõik käsitletud CA meetodid (välja arvatud olematu müügitulu kajastamine fiktiivsete arvete alusel) sõltuvalt konkreetse riigi finantsaruandluse standarditest, olla seaduse piirides, kuigi mainitud meetodite kasutamine ei pruugi tagada majandusüksuse majandustegevuse tõest ja ausat kajastamist.

3.4.2 TFV üliluslikkuse printsiibi rakendamine

TFV üliluslikkuse põhimõtte rakendamise kogemuse alusel arvatakse Austraalias ja Uus-Meremaal, et juhtkond kasutab paindlikkust finantsaruannete koostamisel ära selleks, et mõjutada mitmesuguste meetoditega majandusüksuse staatust ja finantsseisundit. Majandusüksused, kelle finantsseisund on kehvem, võivad tõenäolisemalt rakendada TFV üliluslikkuse põhimõtte võimalusi. (Livne, McNichols 2009, 6)

Selleks, et leida, kas TFV üliluslikkuse printsiipi rakendatakse selleks, et anda tõelist ja ausat õlevaadet majandusüksuse finantsseisundist, tehti 2009. aastal Ühendkuningriigis (edaspidi UK) uuring. Selle uuringu hüpoteesid olid (*Ibid.*, 7):

1. Majandusüksused, kes rakendavad TFV üliluslikkuse printsiibi tagamisel kulukamaid meetodeid, on samasuguses finantsseisundis nagu teised sarnased ettevõtted, kes ei rakenda TFV üliluslikkuse põhimõtet.
2. Nende majandusüksuste finantsaruanded, kes rakendavad TFV üliluslikkuse printsiipi, on niisama informatiivsed nagu teiste sarnaste majandusüksuste finantsaruanded, kes ei rakenda TFV üliluslikkuse põhimõtet.

Selleks, et leida ettevõtteid, kes rakendavad TFV üliluslikkuse printsiipi, kasutati UK Lexis-Nexis aastaaruannete andmebaasi ning võtmesõnadeks olid: „tõene ja aus ülevaade“, „üliluslikkus“ (*override* ingl k) ja „taganemine“ (*departure* ingl k). Perioodiks oli valitud 1998–

2002. Valimis oli 307 ettevõtet, kelle finantsaruanded olid viie aasta jooksul hälbinud Ühendkuningriigi Raamatupidamise heast tavast kokku 707 korda. Tuleb märkida, et uuringu tegijad võtsid igal aastal arvesse ainult ühe, kõige olulisema UK GAAP-ist hälbimise juhtumi ettevõtte kohta. Esialgu valiti välja 1141 juhtumid, kuid 434 nendest eemaldati hiljem, sest need kajastasid kindla majandusharu tavapraktikat. (*Ibid.*)

TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamise viisid olid jagatud neljaks kategooriaks (*Ibid.*, 8):

1. Raamatupidamise hea tava printsiibid, mis lubavad kasutada ainult ühte meetodit, mis on vastuolus UK äriühinguseadusega ja seega on vaja seadusest hälvida.
2. Raamatupidamise hea tava printsiibid, mis lubavad valida mitme meetodi hulgast, kuid eelistavad ainult ühte. Eelistatud meetod on kooskõlas UK äriühinguseadusega. Muu lubatava meetodi valimine on vastuolus UK äriühinguseadusega ja toob kaasa seadusest hälbimise.
3. Raamatupidamise hea tava printsiibid ei kehtesta reegleid mingisuguse olukorra kohta, kuid UK äriühinguseadus kehtestab. Kooskõlastamatus UK äriühinguseadusega vajab TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamist (Märkus: Raamatupidamise heas tavas vajaliku reegli puudumine nõuab äriühinguseaduses kehtestatud reegli rakendamist).
4. Raamatupidamise hea tava lubab kasutada ainult ühte meetodit, ettevõtte pole seda nõuet arvestanud.

Uuringu tegijad eeldasid, et esimeses kategoorias kirjeldatud juhul kaasneb TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamisega vähe kulutusi, kuna UK äriühinguseadusest taganemine Raamatupidamise hea tava kasuks on pigem „mehhaaniline“ protsess. (*Ibid.*, 6)

Teise ja kolmanda kategooria kulutused on suuremad kui esimeses kategoorias, kuid väiksemad kui neljandas. Teise kategooriasse kuuluvate juhtumite puhul on lubatud valida mitmest võimalikust variandist, kuid ainult üks on eelistatud. Mitteeelistatud variandi kasutamisega kaasneb mingit liiki karistus toob kaasa. Juhul kui kasu ületab kahju, hakkab ettevõtte TFV ülimuslikkuse põhimõtet rakendama. (*Ibid.*)

Uuringu autorite arvasid, et kolmandas kategoorias kirjeldatud olukord ei peaks kuigi sageli tekkima, sest sel juhul on kooskõlastus UK äriühinguseadusega palju lihtsam kui Raamatupidamise hea tavaga. (*Ibid.*)

Neljas kategooria kirjeldab olukorda, kus ettevõtte finantsaruande osad ei ole kooskõlas Raamatupidamise hea tavaga. See on kõige kulukam olukord. (*Ibid.*)

Tabelis 1 (vt Tabel 1) on kajastatud uuringu tulemused. Kõige rohkem (58%) hálbitakse UK áriühinguseadusest Raamatupidamise hea tava kasuks, ehk kategoorias 1 kajastatud olukorras. Kõige vähem (8%) kasutatakse TFV üliluslikkuse printsiipi kategoorias 3 kirjeldatud juhul, mis kinnitab uuringu autorite eeldust. Kategooriates 2 ja 4 kirjeldatud situatsiooni esinemist iseloomustasid vastavad osatáhtsused 15% ja 8%.

Tabel 1. TFV üliluslikkuse põhimõtte rakendamine ettevõtetes kategooriate järgi aastatel 1998–2002

Standardist taganemise liigid	Kategooria 1	Kategooria 2	Kategooria 3	Kategooria 4	Kokku
Ei amortiseeri:					
• kinnisvara	339	-	-	-	339
• põhivara	-	-	-	7	7
Ei amortiseeri firmaväärtust	-	104	-	-	104
Áriühendluse kajastamine ostumeetodi asemel	4	-	-	50	54
Firmaväärtuse arvutamine sammhaaval	32	-	-	2	34
Käibevara on kajastatud turuväärtuses, mitte soetushinnas või omahinnas	-	-	25	4	29
Toetused ei ole kajastatud avansstuluna	-	-	-	24	24
Realiseerimata tulu või kulu on kajastatud kasumiaruandes	27	-	-	-	27
Investeeringute väärtuse vähenemine ei ole kajastatud emavõtte kontodel	-	-	23	-	23
Teised	11	-	9	46	66
Kokku	413	104	57	133	707
%	58%	15%	8%	19%	100%

Allikas: Livne, McNichols (2009, 8)

Empiiriliste uurimismeetodite rakendamisel tulid autorid järgmistele järeldustele (Livne, McNichols 2009, 27):

1. Raamatupidamise standardist hálbimise rakendatakse meetodeid, mis kaasnevad väiksemad kulutused, sagedamini kui neid, mis nõuavad rohkem kulutusi.
2. Ettevõtted, kes kasutavad Raamatupidamise heast tavast hálbimise võimalusi, on madalama rentaablusega. Lisaks sellele langes nendes ettevõtetes rentaablus ka enne TFV üliluslikkuse printsiibi rakendamist.

3. Ettevõtted, kelle finantsseisund on kehv, kasutavad Raamatupidamise heast tavast häälbimisel kõige kulukamaid meetodeid, mis omakorda tähendab, et selliste ettevõtete juhtkond kasutab TFV üliluslikkuse paindlikust reeglitega mitte ettenähtud põhjustel.
4. Nende ettevõtete finantsaruanded, kus häälbeid Raamatupidamise heast tavast, on vähem informatiivsed.

3.5 „Loomingulise raamatupidamise“ ja TFV üliluslikkuse printsiibi seose põhjal tehtud järeldused

Autori arvates on „loomingulise raamatupidamise“ ja TFV üliluslikkuse printsiibi vahel väga tihe seos. Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte üliluslikkus nõuab raamatupidamisstandarditest taganemist eesmärgiga saada TFV, mis tekitab võimalusi finantsaruannete andmetega manipuleerimiseks, ehk soodustab „loomingulise raamatupidamise“ rakendamist.

G. Livne ja M. McNicholsi (2009, 27) uuringu järelduste põhjal on võimalik hinnata TFV üliluslikkuse printsiibi kahjulikku mõju. Lisaks sellele oleksid uuringu järeldused kasulikud tänapäevastes aruteludes sellest, kas USA raamatupidamisreeglid peaksid olema rohkem paindlikumad, kui praegu on.

L. Popescu ja I. Nisulescu (2014, 62) tegid küsitluse finantsaruannete koostajate hulgas. Selgus, et rohkem kui 65% vastajatest arvas, et finantsaruannetega manipuleerimine mängib olulist rolli finantsressursside ligimeelitamiseks ja 40% vastajatest arvas, et „loomingulise raamatupidamisega“ ei kaasne negatiivseid tagajärgi.

A. T. Ciuhureanu, N. Baltese ja H. Gorski (2009, 170–171) uuringu põhjal selgus, et 13% vastajate koostatud finantsaruannetest annavad tõese ja ausa majandusüksuse finantsseisundist tõese ja ausa ülevaate mitte suures ega väikeses mahus, 8% aruannetest kajastab TFV väikeses mahus. Küsimusele „Kas teie ettevõttes kasutatakse innovaatilisust ja loominguilisust finantsarvestuse juhtimises?“ vastates tunnistas enamik vastanutest, et nimetatud praktikad rakendatakse negatiivsetel põhjustel. Nendeks on soov vältida maksude maksmist, peita finantseerimiseallikaid või vältida dividendide maksmist. Uuringu läbiviijad olid veendunud, et need protsendid peaksid olema suuremad.

Eeltoodust võib järeldada, et paljud finantsaruannete koostajad ei kujuta endale ette, et rakendatavad CA meetodid toovad kaasa negatiivseid tagajärgi ja võivad olla kahjulikud nii aruannete kasutajatele, kui ka neile endile. „Loominguline raamatupidamine“ on paljude raamatupidamisskandaalide lähtepunktiks (nt Enroni juhtum), kus kannatasid kõigepealt CA rakendatavad ettevõtted ja nende tegevus lõppes krahhiga (Vyas *et al.* 2015, 572).

„Loomingulise raamatupidamise“ tagajärjed on järgmised (Balaciu 2007, 939):

1. Investorite segadus. Finantsaruanded annavad eksliku ülevaate ja investoritel on raske eristada, kas andmed on tõesed või mitte.
2. Börsil noteeritud ettevõtete prospektid ei anna põhjalikku ülevaadet finantsseisundist ja (majandus)tegevusest.
3. „Loomingulise raamatupidamise“ meetodid võivad meenutada finantsallikaid ainult lühikese aja jooksul; kui finantsseisund pidevalt halveneb ei aita need meetodid rohkem.
4. Pikemas perspektiivis tuleneb „loomingulise raamatupidamise“ meetodite rakendamisest investorite usaldamatus ja ettevõtte krahh.

Seetõttu oleks vaja piirata võimalusi „loomingulise raamatupidamise“ rakendamiseks.

„Loomingulise raamatupidamise“ hoidmiseks kontrolli all on vaja pidevalt arendada kontseptuaalset raamistikku, mille puhul on finantsinformatsiooni eesmärgid selgitatud ja prioriteedid kindlaks määratud. (Amat *et al.* 1999a, 6)

Raamatupidamisreeglites kajastatud mitmesugustete arvestusmeetodite valikuvõimalus soodustab manipuleerimist. Seepärast oleks tarvis piirata lubatud meetodite arvu või kindlaks määrata asjaolud, mille puhul tuleks iga meetodit kasutada. (Amat *et al.* 1999b, 6)

Autori arvates on kõik magistritöös vaadeldud mõisted mingil määral ebaselged ja ebaühtlased. TFV printsiibil puudub korralik definitsioon ning seda on riigid tõlgendanud erinevalt. Tõepärase esituse põhimõtte ei ole samuti defineeritud üheselt, kuna sõna „tõene“ on seletatud kirjandusallikates erinevalt. TFV üliluslikkuse printsiip, mille eesmärk on anda tõene ja aus ülevaade ettevõtte majandustegevusest, mängib praktikas vastupidist rolli ja soodustab „loomingulist raamatupidamist“. Peale selle muudab TFV üliluslikkuse printsiip CA legaalseks tegevuseks, kuna lubab taganeda finantsaruandluse reeglitest ja standarditest. „Loominguline raamatupidamine“ on ka defineeritud erinevalt: üks variant on arvestusreeglite piirides, teine variant on petutegevus, mis väljub standardite piiridest.

Autori arvates ei täida TFV üliluslikkuse printsiip oma eesmärki, mistõttu on soovituslik taganeda selle printsiibi rakendamisest ja eemaldada see Euroopa direktiividest ja rahvusvahelistest raamatupidamise standarditest. Lisaks sellele oleks vaja pöörata rohkem tähelepanu raamatupidamise aluspõhimõtete kindlaksmääramisele ja arendamisele, piirates „loomingulise raamatupidamisega“ manipuleerimist.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas rakendatakse tõese ja ausa ning tõepärase esituse põhimõtteid ning leida TFV üliluslikkuse mõju „loomingulisele raamatupidamisele“. Esimene uurimisülesanne oli seletada nimetatud printsiipide tähendust Ühendkuningriigi ja USA raamatupidamise hea tavas ning leida sarnasusi ja erinevusi nende vahel. Teine ülesanne oli vaadelda printsiipide rakendamist eurodirektiivides ja rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites ning analüüsida, kuidas on tõese ja ausa kajastamise ja tõepärase esituse põhimõtet interpreteeritud kohalikes õigusaktides. Kolmas ülesanne oli saada teada, kuidas mõjutab tõese ja ausa kajastamise üliluslikkuse printsiip „loomingulise raamatupidamise“ rakendamist.

Tõese ja ausa kajastamise (ingl. k *true and fair view* – TFV) printsiibi sünnikoht on Ühendkuningriik. Aja jooksul muutusid TFV põhimõtte sõnastused kuni 1948. aastani, kui see sai praeguse sõnastuse. Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte eesmärk on anda investoritele sõltumatut ja usaldusväärset informatsiooni ettevõtte finantsseisundist, tulemustest ja rahakäibest. Ühendkuningriigis rakendatava TFV põhimõtte eriliseks jooneks on selle üliluslikkus. Üliluslikkus tähendab, et majandustehingute kajastamisel raamatupidamises ja finantsaruannetes tuleb lähtuda eelkõige aruannete sisust isegi juhul, kui see ei ühti nende juriidilise vormiga ehk vajadusel tuleb hälbida raamatupidamise reeglitest selleks, et anda ettevõtte finantsseisundist, tulemustest ja rahakäibest tõene ja aus ülevaade. Paraku puudub selge määratlus sellest, mida mõeldakse „tõese ja ausa ülevaate“ all.

Tõepärase esituse printsiip (ingl. k *fair presentation* – FP) on pärit USA-st, aastaarvuks märgitakse erialakirjanduses 1929. FP põhimõtte tähendab, et finantsaruanded tuleb koostada tõepäraselt ehk kooskõlas raamatupidamise hea tavaga. USA raamatupidamissüsteem tugineb eelkõige kindlatele reeglitele, mitte printsiipidele. Seetõttu ei ole FP põhimõtte üliluslik, mis tähendab, et reeglitest taganemine ei ole lubatud.

TFV ja FP printsiibi mõte on sarnane – finantsaruanded peavad asjahuvilistele andma tõese, ausa, usaldusväärse ülevaate majandusüksuse finantsseisundi, tulemuste ja rahakäibe kohta. Erinevus seisneb üliluslikkuse printsiibi rakendamises. Ühendkuningriigis rakendatav tõese ja ausa kajastamise printsiip lubab erijuhtudel hälbida finantsaruandluse standarditest selleks, et anda

usaldusväärne ülevaade majandusüksuse majandustegevusest. USA tõepärase esituse printsiip nõuab aga tingimusteta kooskõla Raamatupidamise hea tavaga.

Ühendkuningriigi TFV üliluslikkuse printsiip on rakendust leidnud Euroopa Liidu direktiivides, kus see on saanud Euroopa raamatupidamise tähtsaks tunnusjooneks. Nüüdisajal on tõese ja ausa kajastamise printsiip Euroopa Liidu direktiivides üliluslik. Selleks et hoida ettevõtteid TFV üliluslikkuse printsiibi kuritarvitamisest, olid direktiivi lisatud piirangud. Esimeseks piiranguks on vajadus avalikustada selge põhjendus, miks direktiivi mõnda sätet ei kohaldata. Teiseks piiranguks on, et liikmesriigid võivad ise määratleda erandjuhtumeid üliluslikkuse printsiibi rakendamiseks, kuigi ei tohi kehtestada raamatupidamise reegleid, mis on vastuolus Euroopa Liidu direktiivi sätetega.

Euroopa Liidu liikmesriigid on interpreteerinud TFV põhimõtet erinevalt. Näiteks puudub Saksamaa, Austria ja Rootsi standardites kooskõlastus EL direktiivi artikliga 4 (4), kus nõutakse standardite kohaldamata jätmist TFV põhimõtte kasuks. Nendes riikides pole sätestatud raamatupidamisreeglitest taganemise võimalust. Norra õigusaktides on tõlgendatud Euroopa direktiivi nii, et kohalikud standardid võivad ise reguleerida, millal finantsaruanded võivad hälbida direktiivist. Soome õigusaktid volitavad Kaubandus- ja Tööstusministeeriumit otsustama, millal ja kuidas on majandusüksustel võimalus standarditest taganeda tõese ja ausa kajastamise põhimõtte rakendamiseks. Autori arvates on TFV põhimõtet EL direktiivis ebaühtlaselt tõlgendatud ja seetõttu kasutavad liikmesriigid võimalust seda ise interpreteerida, sõltuvalt sellest, kuidas peab välja nägema finantsarvestuse süsteem.

Finantsarvestuse süsteemi harmoniseerimiseks ja ülemaailmselt aktsepteeritud standardite arendamiseks loodud Rahvusvaheline Arvestusstandardite Komitee (nüüd Rahvusvaheliste Finantsaruandluse Standardite Nõukogu) on välja töötanud Rahvusvahelised Finantsaruandluse Standardid (IFRS-id). Mainitud standardites on sätestatud tõepärase esituse (FP) põhimõte, mis erineb USA-s rakendatavast FP-st üliluslikkuse poolest. IFRS-ides on tõepärase esituse printsiip üliluslik.

Euroopa Liit on näidanud suur huvi liikmesriikides rahvusvaheliste standardite kasutusele võtmise vastu. Selle eesmärgi saavutamiseks avaldas Euroopa Komisjon kolm rahvusvaheliste standardite kinnitamise kriteeriumit, millest üks on TFV tagamine. Kahjuks TFV tagamise selge tõlgendus ja seletus seni puudub. Magistritöö käigus on tehtud järeldus, et TFV interpreteerimine IFRS-ides ja direktiivis ei pruugi olla identselt sõnastatud, et anda TFV ülevaadet.

Lisaks sellele on Euroopa Liidu üheks strateegiaks teatud ebamäärasuse aktsepteerimine IFRS-i kinnituskriteeriumite tõlgenduses, et säilitada oma mõjuvõimu finantsnõuete üle, mis on kohustuslikud börsil noteeritud ettevõtetele. See ebamäärasus tagab Euroopa Liidu maksimaalse poliitilise mõju rahvusvaheliste standardite kehtestamisele.

Rahvusvaheliste standardite rakendamise nõuetest EL-is ja USA-s on tehtud järeldus, et IFRS-id on rohkem oodatud ja soovitud Euroopa riikides. Selle põhjuseks on asjaolu, et USA FP printsiip ei ole ülimuslik, ehk USA Raamatupidamise hea tava ei luba taganeda sätestatud reeglitest. Võib eeldada, et ei teki USA ja Euroopa vahel finantsarvestuse reguleerimise harmoniseerimist kuni esineb nende vahel erinevus FP põhimõtte ülimuslikkuse olemuses.

TFV ülimuslikkuse printsiibi rakendamine soodustab „loomingulise raamatupidamise“ arenemist. „Loomingulise raamatupidamise“ all mõistetakse protsessi, mille puhul ettevõtte juhatus kasutab puudusi raamatupidamise reeglites nii, et esitada tulemusi muudetud kujul. CA mõistel puudub kindel seletus. Mõned definitsioonid sisaldava sõna „pettus“, mis tähendab, et „loomingulise raamatupidamise“ all mõeldakse tegutsemist väljaspool raamatupidamisstandardite piiridest. Mõnedes tõlgendustes aga ei maini CA-d kui ebaseaduslikku tegevust.

„Loomingulise raamatupidamise“ rakendamise põhjused on erinevad. Need on isiklikud motiivid (nt palgatõusu soov), turu ootused (nt analüütikute prognoosid), kehtivate reeglite mittesobivus juhtkonna vajadustega. Kuigi kõik need ajendid on tavaliselt TFV põhimõttest kaugemal. „Loominguline raamatupidamine“ on pööratud kõigepealt aruannete koostajate huvide rahuldamiseks. Tõese ja ausa kajastamise põhimõtte aga on pööratud kõigepealt finantsaruannete kasutajatele.

TFV ülimuslikkuse printsiip teeb „loomingulist raamatupidamist“ mittebaseaduslikuks tegevuseks, kuna lubab taganeda finantsaruandluse reeglitest ja standarditest. Seepärast kasutatakse TFV ülimuslikkuse printsiibi mitte selleks, et anda tõene ja aus finantsseisundi ülevaade, vaid vastupidiselt – väljendada ettevõtte finantsseisundi, mida ettevõtte juhatus tahab et see väljendas.

Magistritöö tulemusena on autoril tekkinud isiklik arvamus, et TFV ülimuslikkuse printsiip ei täida oma eesmärki, mille tõttu on soovituslik taganeda selle printsiipi rakendamisest ja eemaldada see Euroopa direktiividest ja rahvusvahelistest raamatupidamise standarditest. Lisaks sellele oleks vaja pöörata rohkem tähelepanu raamatupidamise printsiipide kindlaks määramisele ja alati

arendada neid rahuldades tekkivaid vajadusi ja piirates „loomingulise raamatupidamise“ manipuleerimise viise.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Aisbitt, S., Nobes C. (2001). The true and fair view requirements in recent national implementations. – *Accounting and Business Research*, Vol. 31, No. 2, 83–90
- Alexander, D., Jermakowicz, E. (2006). A True and Fair View of the Principles/Rules Debate. – *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies: Abacus*, Vol. 42, No. 2, 132–164
- Alver, J. (2002). True and Fair View: The Cornerstone of Modern Accounting. – *Accounting and Companies' Performance Management (proceedings of the conference)*. Tartu: Tartu University, Institute of Finance and Accounting, 5–12
- Alver, J., Alver, L. (2011). *Majandusarvestus ja rahandus: leksikon*. II, M-Y. Tartu: Deebet.
- Alver, L. (2005). True and fair view kui finantsaruannete koostamise filosoofiline alus. – *Tallinna Tehnikaülikooli aastaraamat*. Tallinn: TTÜ Kirjastus, 269–275
- Amat, O., Blake, J., Oliveras, E. (1999a). The Struggle Against Creative Accounting: Is „True and Fair View“ Part of a Problem or Part of the Solution? – *Economics and Business Working Papers Series*, No. 363, 1–30
- Amat, O., Blake, J., Dowds, J. (1999b). The Ethics of Creative Accounting. – *Economics and Business Working Papers Series*, No. 349, 1–17
- Balaciu, D. (2007). Is Creative Accounting a Form of Manipulation? – *Annals of the University of Aradea*, 935–940
- Bishop, J., Daske, H. (2016). Interpreting the European Unions's IFRS Endorsement Criteria: The Case of IFRS 9. – *Accounting in Europe*, Vol. 13, No. 2, 129–168
- Cihureanu, A. T., Baltas, N., Gorski H. (2009). Managerial Objectives of the Annual Financial Statements. True and Fair View or „Users, Be Careful!“ – *Annals of the University of Petrosani, Economics*, Vol. 9, 165–172
- Claudia-Catalina, C. (2017). True and Fair View: Incentive or Inhibitor for Creative Accounting? – *Economis Sciences Series*, Vol. 7, 451–455
- Eesti keele seletav sõnaraamat. (2009). 6 kd. Kättesaadav: <http://portaal.eki.ee/dict/ies/>, 29. aprill 2018
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ – ELT L 182, 29.06.2013, art 4 p 3–5.

- Evans, L. (2003). The true and fair view and the „fair presentation“ override of IAS 1. – *Accounting and Business Research*, Vol. 33, No. 4, 311–325
- Hulle, K. V. (1997). The true and fair view override in the European Accounting Directives. – *European Accounting Review*, Vol.6, 711–720
- Interpretative Communication Concerning Certain Articles of the Fourth and Seventh Council Directives on Accounting 98/C 16/04. – OJEC C 16, 20.01.1992
- Jones, M. (2011). *Creative accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. England: Wiley
- Kirk, N. (2006). Perceptions of the True and Fair View Concept: An Empirical Investigation. – *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies: Abacus*, Vol. 42, No. 2, 205–235
- Komisjoni määrus (EÜ) nr 1126/2008, 3. november 2008, millega võetakse vastu teatavad rahvusvahelised raamatupidamisstandardid kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002, ELT L 320, 29.11.2008, IAS 1 p 16–18
- Larson, R. K., Street, D. L. (2004). Convergence with IFRS in an expanding Europe: progress and obstacles indentified by large accounting firms' survey. – *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 13, 89–119
- Livne, G., McNichols, M. (2009). An Empirical Investigation of the True and Fair Override in the United Kingdom. – *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 36, 1–30
- MacLillich, K. K. (2001). Truth and Fairness in Accounting: A Case of Polish Transition Economy. – *Centre for Economic Reform and Transformation, Discussion Paper 2001/02*, 1–19
- McEnroe, J. E., Martens, S. C. (2004). It's time for a true and fair view. – *Accounting Forum: Elsevier*, Vol. 28, 427–430
- Mulford, C., Comiskey, E. (2002). *The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices*. New York: Wiley
- Naser, K. H. M. (1993). *Creative financial accounting: its nature and use*. New York: Prentice Hall
- Pietraru, A. (2008). A True and Fair View of Implementation of the IAS Regulation in the European Union. – *Annals of the University of Oradea: Economic Science Series*, 434–438
- Popescu, L. M., Nisulescu, I. (2014). Creative Accounting Versus Fraud. – *SEA-Practical Application of Science*, Vol. 2, No. 3, 59–64
- Tamm, L. (2006). Loov raamatupidamine – kellele ja milleks? Kättesaadav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=503>, 29. aprill 2018

- Vyas, A. H., Ambadkar, R., Bhargava, J. (2015). True and Fair View – A Fact or illusion in the World of Creative Accounting. – *International Journal of Multidisciplinary and Current Research*, Vol. 3, 572–575
- Who uses IFRS Standards? IFRS Foundation. Kättesaadav: <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/#profiles>, 29. aprill 2018
- Zahid, M. A. (2008). „True and Fair View“ Versus „Fair Presentation“ Accountings: Are They Legally Similar or Different? – *European Business Law Review*, Vol. 19, No. 4, 677–690
- Zanola, A. (2013). The „true and fair“ formula: Hendiadys or tautology? – *New Ground Research Journal of Legal Studies Research and Essays*, Vol. 1, 1–9
- Zanola, A. (2014). Linguistic and Cross-Cultural Complexities of a Specialised Legal Item: The „True and Fair“ Case. – *Journal of Arts and Humanities*, Vol. 3, No. 1, 110–125

SUMMARY

THE NATURE AND IMPLEMENTATION OF TRUE AND FAIR VIEW AND FAIR PRESENTATION

Jekaterina Klopova

The aim of this master thesis is to make an overview of true and fair view (TFV) and fair presentation (FP). First of all presents author the historical development of mentioned principles in the United Kingdom and the USA and their meaning. After that finds author similarities and differences between named principles. Another objective is to analyze how TFV and FP are implemented in European directives and international accounting standards. In addition to that analyses author the link between TFV and creative accounting (CA). The purpose is to find out, how TFV override affects the implementation of creative accounting.

This master thesis consist of three parts.

In the first part is given overview of TFV and FP development in the United Kingdom and USA. The meanings and definitions are included. In addition, such principle as the override is analyzed from the side of both TFV and FP. Besides that, the link between two principles is analyzed and the similarities and differences are found.

The second part includes TFV and FP implementation. It is studied, how TFV is implemented in European directives and how do member countries implement this principle in their domestic laws. In addition, the implementation of FP in the international accounting standards is investigated. Furthermore, it is analyzed, how European Union has adopted international standards in its law, and what criteria have these standards met in order to be adopted.

The third part of master thesis gives an overview of such principle as creative accounting. The reasons for that are investigated. It is also researched, how TFV overview affects the CA and how legal are the methods of CA, when the TFV override is allowed.

As a result of the master thesis it was stated, that TFV and FP do not have certain definitions. Moreover, there is no important difference in the sense of their wording. Their meaning is exactly the same. However, the author finds, that the override, that is relevant to TFV, is the only difference in the whole implementation of two principles. Override means that it is required not to follow accounting standards, if they do not allow to give true and fair view of firms' financial position. TFV requires override, FP does not.

Another conclusion is that the difficulties in the certain definitions of mentioned principles lead to different their interpretations in European law and international standards. TFV interpretation in European directive requires override, however certain definition is not provided. That is the reason why member countries have implemented this principle in the way, which is more common and suitable for their domestic traditions. FP is implemented in international accounting standards with overriding principle. European Commission stated, that international standards' FP does not need to have the same wording as in directive's TFV in order to present true and fair view. The only criteria was overriding principle. This is why the FP in international accounting standards is overriding.

It is also stated, that TFV overriding principles affects the use of creative accounting. Such a requirement to override the accounting standards in order to give true and fair view of the accounting position provides management an opportunity, to use override in order to make the financial statement more attractive to investors. This will lead to serious consequences and even to firm's bankruptcy.

In author's opinion TFV override does not achieve its goal to show true and fair view of financial position and only promotes manipulations from the firm's management. Author recommends to regularly develop accounting principles in order to meet needs of different situations that appear and also to restrict the opportunities for creative accounting.